

TURUL

A Magyar Történelmi Társulat,
a Magyar Országos Levéltár
és
a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

SZERKESZTIK:

KOLLEGA TARSOLY ISTVÁN, NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA,
PANDULA ATILA, RAINER PÁL

HATVANHETEDIK KÖTET

1994/4. füzet

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
SZERKESZTŐSÉG: MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

MCMXCIII

E számunk szerzői

Balló István, történész (Hadtörténelmi Intézet, Budapest)
Érszegi Géza dr, főtanácsos, (MOL)
Feketekuty László, nyugdíjas, tudományos kutató (North Brunswick, USA)
Nyáry Zsigmond dr., nyugalmazott statisztikus (Budapest)
Nyulásziné Straub Éva dr., főosztályvezető (MOL)
Pandula Attila dr., egyetemi adjunktus, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
főtitkára
Rainer Pál, régész műzeológus, Laczkó Dezső Múzeum (Veszprém)
Vajay Szabolcs dr., a Genealógiai és Heraldikai Társaságok Nemzetközi Szövetségének
tiszteltbeli elnöke (Svájc)

TURUL

LXVII. évfolyam

1994/4. füzet

Szerkesztik: KOLLEGA TARSOly ISTVÁN, NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA,
PANDULA ATTILA, RAINER PÁL

Szerkesztőség címe: Magyar Országos Levéltár
1014 Budapest, Bécsikapu tér 4.

Az egyes közlésekért a szerzők felelnek. Címük a szerkesztőségben.

A beküldött kéziratokat nem őrizzuk meg, s nem küldjük vissza.

Kiadja a Magyar Történelmi Társulat

Felelős szerkesztő: PANDULA ATTILA

Nyomdai kivitelezés: Agapé Kft. Szeged

Felelős vezető: Harmath Károly

ISSN 1216 -7258

TURUL ARANYKÖNYVE

A Turul Aranykönyvébe a folyóirat támogatóinak és az 5 éves előfizetőknek a neve került, amelyet az 1993. szeptember 30-ig feljegyzett adatok alapján közöltünk az 1993/4. számban. Most a jelzett lapzárta után regisztrált 5 éves előfizetők és az 1994. évi újabb támogatók nevét ismertetjük az 1994. szeptemberi adatok alapján.

I. TÁMOGATÓK:

Soros Alapítvány	Budapest
Szluha Márton	Budapest
MARCO Kommunikációs Kft.	Budapest

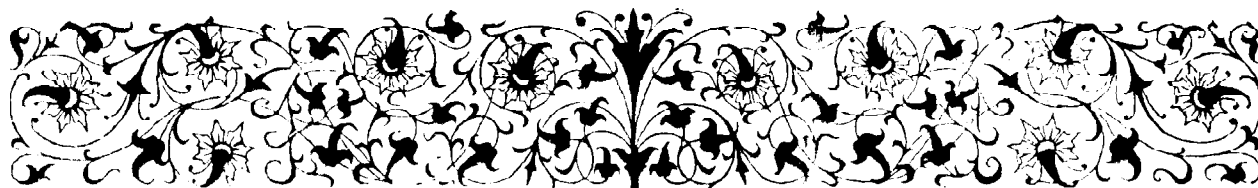
II. 5 ÉVES ELŐFIZETŐK:

Beaume-Böröndy Károly	Basel, Svájc
Dr. Borovicsény Károly György	Freiberg-Benzengrün, Németország
Csapó Zoltán	Stuttgart, Németország
Dr. Feketekuty László	North Brunswick, USA
Harsányi Zsolt	Mac Lean, USA
Horváthné Petrák Erzsébet	Veresegyháza
Pócsi László	Zürich, Svájc

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A Turul előfizetési díja 1995-re változtlan, azaz 650 Ft, melyhez eddigi előfizetőink részére mellékelten csekket küldünk. Az új előfizetők a Szerkesztőség címén rendelhetik meg a folyóiratot.

Külföldi előfizetők részére is változtatlan az előfizetési díj, azaz a tengeren túlra (légiposta díjköltséggel) 25 USA \$, Európában 20 DM, vagy 20 svájci frank. Az előfizetés történhet „Magyar Országos Levéltár-Turul” címzésű euro-csekkkel, vagy a korábbi gyakorlatnak megfelelően Vajay Szabolcson keresztül.

1. ÉRTEKEZÉSEK ÉS ÖNÁLLÓ CIKKEK

PÁLFFY PÁL NÁDOR ÓSFÁJA

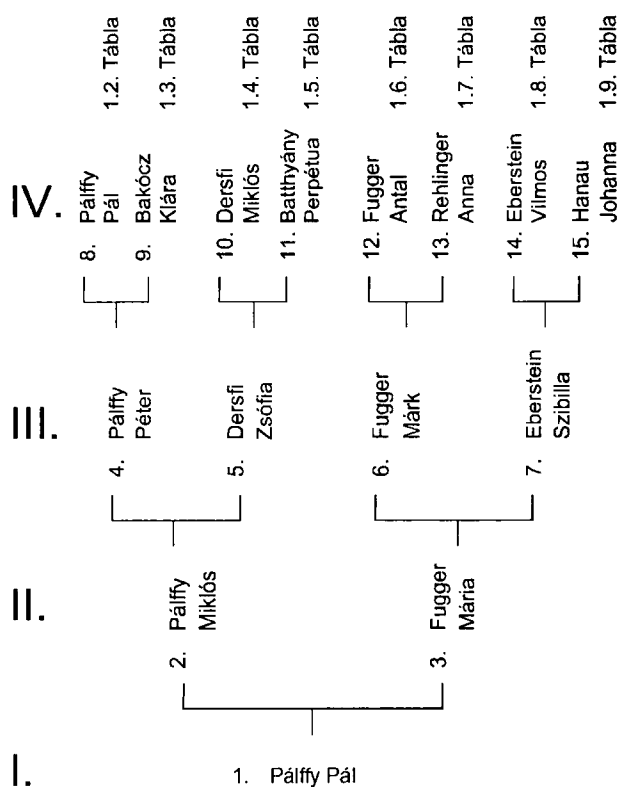
Első rész

A mohácsi csatában rövid másfél óra alatt elpusztult a 26 ezer főnyi seregből 16 ezer katona, köztük II. Lajos király, s a főnemesi rend számos magas beosztású képviselője is. A megmaradtak a két új király, Ferdinánd vagy Szapolyai János híveiként bukkantak fel és jutottak vezető szerephez. A török elleni összefogás helyett a két tábor egymás ellen vívta csatáit, amelyben a harcok kimenetelétől is függően új vezetőréteg kezdett kialakulni. Közben – királyi adomány, hozomány, szerzemények útján – vagyonuk is gyarapodott, s néhány nemzedék után jelentős gazdasági és politikai erőre tettek szert. Megfelelő adottságokkal rendelkező személy az ország legfelső közjogi méltóságáig is eljuthatott. Ennek a folyamatnak és egyéni pályafutásnak jellemző képviselője Pálffy Pál nádor. A következőkben vizsgáljuk meg, milyen családi háttér segítette életútját.

I. nemzedék

1. Gróf erdődi Pálffy Pál, sz. 1589,¹ † Pozsony, 1653. XI. 26.,² felesége 1629. VII. 26., báró Belasi Khuen Mária Franciska.³ Mária Franciska szülei: Johann Eusebius Khuen von Belasi báró és Maria Freifrau von Berkha, Zdenko von Berkha báró és ? Leippa lánya.

Rangemelés: 1634. II. 13-án grófi rangot nyer: Detrekő örökös grófja lett. Pályafutása főbb állomásai:

I. tábla

1625–1646 a magyar királyi kamara elnöke;
1646–1649 országbíró;
1649-től nádor;

1651-től Pozsony vármegye örökös főispánja és Pozsony várának örökös főkapitánya lett, amely cím a szeniorátus rendje szerint öröklődött.

Birtokviszonyok: Pálffy Pál az 1619. évi osztálykor a borostyánkői uradalmat kapta. Ehhez, többek között 1634-ben még megszerezte Detreköt (az uradalom székhelye: Malacka), majd Dévényt és Bajmócot, Ausztriában pedig Marchegget. 1653. XI. 5-én kelt végrendeletében a detrekői és dévényi uradalomból majorátust, a pozsonyi uradalomból (Somorja székhellyel) szeniorátust alapított, melyet III. Ferdinánd király 1653. XII. 13-án, néhány héttel Pál halála után hagyott jóvá.

Pál házasságához pápai felmentés kellett a közeli rokonság miatt.

Khuen Mária Franciskának a családja tirolai nemes család volt. Első ismert ős: Eginó „in der Grube von Tremin”, 1111. VII. 13-án és 14-én említik először.⁴ Az összefüggő családfa egy másik Eginóval (1209–29) kezdődik, kinek dédunokája, Konrád (1342–72), a család névadója volt (Chuonradus, Chuon, Chuen, Khuen). Konrád fia Arnold elvette a Belasi család utolsó sarját Erzsébetet, aki 1385-ben gyerekeire hagyta az azóta előnévül szolgáló Belasi kastélyt és uradalmat. Magyar indigenátust 1647-ben Mátyás gróf szerzett (1647:155 tc.).

Pálffyné, Mária Franciska apjának egyetlen lánya és örököse (Erbtöchter) volt. 1656-ban készült végrendeletében birtokait (Neu-Lembach stb.) és bécsi palotáját a Dorotheengassén második fiára, János Károlyra hagyta. Mária Franciska 1672. V. 9-én halt meg Bécsben.⁵

II. nemzedék

2. Báró erdódi Pálffy Miklós, sz. Csábrág, Hont vármegye, 1552. VIII. 10. † Vöröskő, 1600. IV. 23. Augsburg, 1583. VI. 5.⁶

Rangemelés: 1581. IV. 24. báró; 1599. VII. 24. birodalmi gróf (Magyarországon nem volt hatálya).

Pálffy Miklós hadi tetteit a történetírók részletesen méltatták. Győr várának visszafoglalásáért (1598. III. 27-én Schwarzenberg Adolfal együtt), a krónikások a „győri hős” jelzővel tisztelték meg.⁷

Pálffy Miklós esküvőjére 1583. VI. 5-én került sor Augsburgban. A házassági szerződést ugyan-

ezen év III. 10-én kötötték meg. A házasság és a házassági szerződés összekapcsolódott Vöröskő megvételével. Pálffy Miklós az uradalmat a Fuggerektől vette meg, akik azt a Thurzóktól szereztek 1535-ben. Miklós apósáé, Fugger Márké volt a birtok 7/10 része, a többi kisebb részekben a Fugger család más tagjai birtokolták. Az uradalom vételára 94012 rajnai forint volt.⁸ Pálffy Miklós 1592-ben szerzett királyi adománylevelet Vöröskőre. Még ugyanabban az évben gróf Salm Gyulától zálogba vette Borostyánkő várát és uradalmát, amelyhez jelentős terület tartozott Ausztriában is. Uralkodói adománylevelet később özvegye, Fugger Mária szerzett 1603. VII. 7-én. Amikor Borostyánkő vára rommá lett, az uradalom központjává Stomfát tették és az uradalom főként ezen a néven szerepelt. Pálffy Miklós 1596. III. 30-án tett végrendelete szerint Vörösköt feleségére hagyta, életfogytiglani használatra.

3. Báró Fugger Mária, sz. 1566. IV. 3. † Vöröskő 1643. VI. 6. A pozsonyi Szt. Márton székesegyházban temették el 1646 májusában. Mária halálozási dátuma szinte minden magyar és német forrásban tévesen szerepel. Valaki összetévesztette halálozási dátumát a pozsonyi székesegyházban történt ünnepélyes elhelyezés dátumával és a későbbi szerzők átvették a hibás adatot.⁹ Valójában Fugger Mária a megadottnál három évvel korábban hunyt el.¹⁰

Mint már említettem, Mária, férje végrendelete alapján életfogytiglan megkapta a vöröskői uradalom használati jogát. 1603. VII. 7-én megszerezte az uralkodói adománylevelet Borostyánkőre is, amely férjének zálogbirtoka volt. Közel húsz évig maga irányította a hatalmas uradalmat – a krónikások szerint jól. 1619-ben, 53 éves korában idejét látta annak, hogy fiainak adja át birtokait. 1619. VII. 20-án került sor az osztályra, amely sommásan így foglalható össze: István és János kapták Vörösköt, Pál Borostyánköt.¹¹ Mária lakóhelyül továbbra is Vörösköt tartotta meg.

Fugger Mária családjának „liliomos” ágához tartozott. Fugger János (1367–1408) két fia, András és Jakab lett az őse a család két főágának: Fugger von Reh és Fugger von der Lilie (a címerkép után).¹²

III. nemzedék

4. Erdódi Pálffy Péter, sz. 1535, † 1568, elesett Velika mellett Szlavoniában a törökök elleni harcban.¹³ Váradi Pál esztergomi érsek 1535-ben ne-

vezte ki az érseki javak igazgatójává. Ugyanabban az évben hadi érdemeiért Kőrös és Verőcze megyében nyert birtokot.¹⁴ 1544-ben nagybátyja, Erdődi Tompa (Bakócz) Simon zágrábi püspök örököse. Az erdődi előnéven kívül vele kapcsolatban előfordul a dercsikai, kápolnai, rárói, csábrági, zelinai előnév is, birtokaira utalva. (Kápolna és Dercsika Pozsony, Ráró Győr, Csábrág Hont megyében, Zelina Szlavóniában található.)

5. Szerdahelyi Dersfi Zsófia, Dersfi Miklós és Batthyány Perpétua lánya. 1534-ben született első fia Tamás, 1552-ben utolsó: Miklós. 1569 körül a folyó családi és vagyoni ügyekben fia, Tamás jár el, ebből következteti Nagy Iván, hogy Zsófia 1569-ben már nem volt az élők sorában.¹⁵

A Dersfi család a dunántúli Győr nemzetségből származott. Ders (1335–76) utódai kezdték használni a Ders(fi) nevet, váltakozva a Szerdahelyi névvel. A XV. század folyamán a Dersfi lesz az uralkodó családnév, Szerdahelyi az előnév. Szerdahely vagy Zerdahely Somogy megyében feküdt.¹⁶

6. Báró Fugger Márk – Marx (Marcus) Freiherr Fugger, sz. 1529. II. 14. † Augsburg, 1597. IV. 18. Augsburg császári város polgármestere, bajor hercegi tanácsos és Landshut polgármestere.

Fugger Márk magyarországi birtoka Vöröskő 7/10 része, amelyet 1583-ban eladott vejének, Pálffy Miklósnak 75 ezer rajnai forintért.¹⁷ Vöröskőt 1535-ben vette meg a Fugger család az eladósodott Thurzó Elektől. Márk eredeti birtokrészét idővel jelentősen megnövelte és 1583-ra övé lett az uradalom 7/10 része.

Márk kétszer nősült. Első felesége Eberstein Szibilla volt, 14 gyermekének anyja. Második felesége Egkh von Hungersbach bárónő (1547–1615), akitől nem voltak gyerekei. Mint Fugger Antal legidősebb fiára, atyja halálakor Márkra háramlott a Fugger gazdasági birodalom irányítása. „Marx Fugger und Gebrüder” nevet vette fel a cég, amelyet Márk mintegy 30 évig vezetett, amíg 1595-ben szélütés nem érte. Márk 1592. XII. 4-én végrendeletet készített, azt 1595. IX. 12-én kiegészítette. Férjezett lányai, közte Mária, Pálffy Miklósné nem örökölték, kiházásításuk költségeivel és hozományukkal kielégítettnek tekintette őket.¹⁸ Mária annak idején 20.000 forintot kapott, amelyet beszámítottak Vöröskő vételárába.

7. Eberstein Szibilla grófnő – Sybilla Gräfin von Eberstein, sz. 1531, † Augsburg 1589. IX. 6.¹⁹ Sváb uralkodó grófi család, a hasonló nevű grófság ura. Az ősi kastély, Ebersteinburg Baden-Baden közelében állt, egyike a legrégebbieknek a Feket-

erdőben. Első ismert ős: Berthold 1085. A család utolsó tagja: Casimir, † 1660. A birtokot Speyer-i püspökség, Württemberg és Baden között felosztották, 1803-ban az egész terület Badennek jutott.²⁰

IV. nemzedék

8. Pálffy Pál, † 1520. V. 20. A törökök ellen esett el a szlavoniai Korenica patak menti összecsapásban.²¹ A Pálffy családnak még nem alakult ki állandó előneve. Az ügylet vagy ügyirat tartalmától függően használták valamelyik birtok nevét. Pálffy Pállal kapcsolatban Dercsika (Pozsony vm.) és Ráró (Győr vm.) használatos leginkább előnévként.

9. Erdődi Bakócz Klára, említve 1515-ben és 1530-ban.

Botka Tivadar és Daróczy Zoltán szerint Klára apja Bakócz Balás volt.²² Ezt alátámasztja, hogy Simon zágrábi püspök bizonyítottan bátyja Klárának és nagybátyja Klára fiának, Pálffy Péternek, akit örökösévé is tett. Ezzel szemben Fraknoi Vilmos a Bakócz címerről írt cikkében²³ Klárát Bakócz Miklós lányává teszi. Ezt a változatot talán az is befolyásolta, hogy jobban illett a Bakócz címer átörökösítéséhez. Ugyanis sem az 1459. évi, sem az 1489. évi címerlevélben Klára apja, Balás nem szerepel, tehát szigorúan véve a Bakócz címer őt nem illette meg. Eddig nem derült ki, hogy Bakócz Bálint prépost, illetve Tamás püspök miért hagyta ki címer kérésében a Balás ágat. Ettől függetlenül Balás utódai használták a címet és át is öröközték a női ágon a Pálffyakra. Egy ilyen címer elsajátítás nem volt egyedülálló sem Magyarországon, sem Európa más országaiban.

Különleges a helyzet az erdődi előnév átvételével kapcsolatban is. Az erdődi jelző a Bakócz családnál eredetileg nem jelentett nemesi előnevet vagy birtok megjelölést. A címeradományozó levelekben is a „dictus de Erdőd” a származási hely megjelölésére szolgált. Mégis a Bakócz család, különösen az 1489. évi, nemességet adományozó címerlevél után nemesi előnévként kezdte használni. Így tette a Balás-ág is, amelyre a címer adományozás nem is vonatkozott. Ezt a nemesi hagyomány nélküli jelzőt vették át előnévként a Pálffyak.

10. Szerdahelyi Dersfi Miklós, István és Laki Thuz Katalin fia, sz. 1485. 1497-ben kiskorúként

említik.²⁴ Halálozási dátuma következtetés, felesége 1538-ban özvegyként szerepel.²⁵

11. Battyáni Batthyány Perpétua, Boldizsár és 2. felesége, Nagylucsei Ilona lánya,²⁶ 1526: II. Lajos király Perpétuát bátyja, Ferenc kérésére fiúsítja.²⁷ 1538. I. 31: Batthyány Perpétua, Dersfi Miklós özvegye. Körös vm. ispánja az özvegy kérésére vizsgálatot tart szentkereszti birtokával kapcsolatban.²⁸

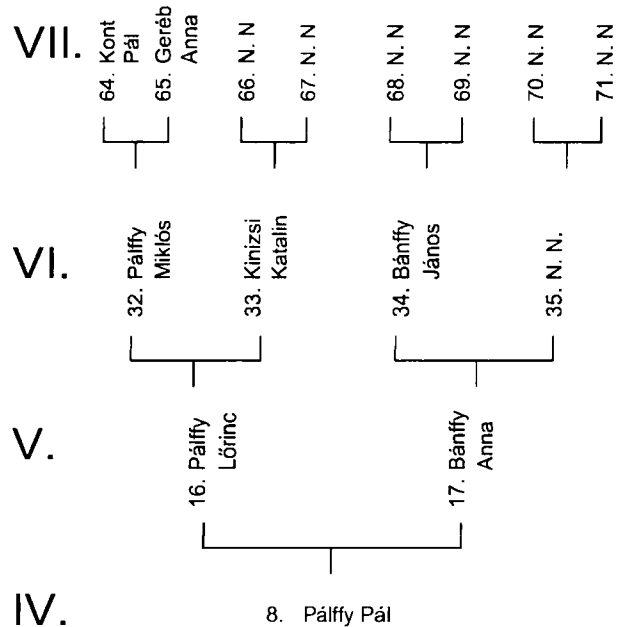
12. Fugger Antal – Anton Graf Fugger, sz. Augsburg 1493. VI. 10. † Augsburg, 1560. IX. 14. Augsburg 1527. II. 5. Birodalmi grófi rangot kapott Kirchbergi-i címmel 1526. VI. 30-án Granadában, melyet 1530. XII. 14-én Augsburgban megerősítettek. Magyar nemességet 1535. VIII. 29-én kapott. Birtokai: Kirchberg és Weissenhorn,²⁹ 1536 Glött, 1538 Babenhausen ura, kastélya Biberburgban. Augsburgi patricius, 1526. IV. 25. császári tanácsos, 1536–37 az augsburgi városi tanács, 1537–38 a kereskedő céh vezetőségi tagja.³⁰

Fugger Antal testvérével, Rajmunddal és unokatestvérével, Jeromossal 1535. II. 17-én megvette Magyarországon Vöröskő várát és uradalmát Thurzó Elektől 105 401 forintért, annak adóssága törlesztésére. Antal is üzlettárs lett a Fugger-Thurzó cégben, amely Magyarországon bányászatot, váltóüzletet és nagykereskedést folytatott. A Fuggerek magyarországi szereplése ellentmondásos volt. A korai kapitalizmussal járó visszaállagokért sokan őket tették felelőssé.³¹

13. Rehlinger Anna – Anna Rehlinger von Horgau, sz. Augsburg, 1511. XI. 3. † Babenhausen, 1548. III. 25.³² A XIV. század eleje óta ismert család, a Wittelsbachok familiárisa volt a felső-bajorországi Röhlingben. Az első biztos ős, Ulrich der Alte († 1333. IV. 30. e.) már augsburgi polgár volt. A patriciusok közé került család a városnak több polgármestert adott.³³

14. Gróf Eberstein Vilmos – Graf Wilhelm von Eberstein, sz. 1497. V. 3. † 1562. VII. 1. cop. 1522. XI. 6.³⁴ 1526-ban vette át az uralmat Neu-Ebersteinben. 1546-ban a birodalmi kamarai törvényszék elnöke volt.

15. Hanau Johanna grófnő – Johanna Gräfin von Hanau, † 1572. I. 27.³⁵ Szabad nemesi (nem hűbéres) család, eredetileg Dorfelden³⁶ ura. 3. Reinhard 1234-ben kezdte viselni a „von Hanau” nevet.³⁷

2. tábla
Pálffy Pál ősei

V. nemzedék

16. Pálffy Lőrinc, † Mohács, 1526. VIII. 29. A Pozsony megyei nemesség kapitányaként esett el.³⁸ A pozsonyi főispán veje volt, említik kápolnai és cselesztői előnévvel. (Pozsony vármegyei települések.)

17. Ujlaki Bánffy Anna.³⁹ A családról lásd 34. sz. alatt.

VI. és VII. nemzedék

32. és 64. Pálffy Miklós, Kont 2. Pál fia (aki Kont 1. Pál fia).⁴⁰ Dercsikai (Pozsony vm.) és rárói (Győr vm.) birtokos. A Héderváryaktól való leszármazás valószínűtlen. Az alapos Héderváry okiratgyűjteményben ilyen kapcsolatnak nyoma sincs. Pálffy Miklós 1581. évi bárói oklevelében atyai őseiül az Erdődy családot említik, ami szintén azt bizonyítja, hogy akkoriban maga a család sem tekintette magát Héder nembeli utódnak. Ugyanezt bizonyítja a Bakócz címer és az erdődi előnév készséges átvétele. A későbbi Héderváry leszármazás elméletnek az adhatott némi alapot,

hogy az első ismert Pálffynak a Győr megyei Ráron szereztek részbirtokot. Ráró Hédervára szomszédságában feküdt és Héderváry birtok volt.

Reiszig⁴¹ említi a Bakócz családtól való fiági leszármazás elméletét is. Úgy gondolom, ez félreértésen alapul. Pálffy Pál feleségének, Bakócz Klárának a származását vetítették át a Pálffyakra. A Pálffy Miklós bárói diplomájában említett, apai ágon való Erdődy leszármazás is csak így, Miklós apai nagyanyjára értelmezhető. Erdődy és nem Bakócz leszármazást említ az oklevél, mert a Bakócz név addigra már eltűnt, az Erdődyek pedig két nemzedékkel a Pálffyak előtt „beérkezett” családnak számítottak.

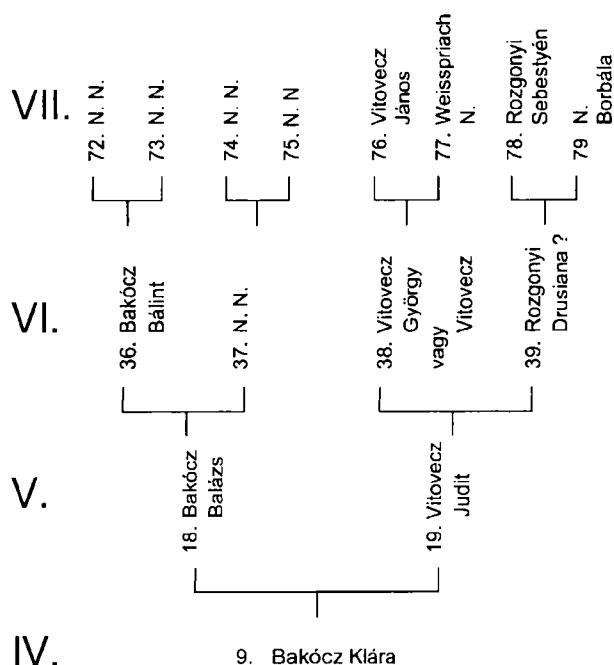
A leszármazási változatok közül Botka Tivadar véleményét⁴² tartom a legvalószínűbbnek, amely szerint a Pálffyak a dercsikai Kont család leszármazottai.

Ami a család nevének írását illeti, bizonyosra veszem, hogy az először Pálfi változatban szerepelt és csak a későbbiekben lett Pálffy ill. Pálffy. Bárány Pálffy Miklós az okiratokban már Pálffy változatban fordul elő.

33. Kinizsi Katalin.⁴³

65. Geréb Anna. Nagy Iván⁴⁴ a vingárti Geréb családhoz tartozónak tartja.

34. Ujlaki Bánffy János. Pozsonyi főispán, II. Lajos király udvarnok.⁴⁵ Származásával nem foglalkoznak a szerzők. Véleményem szerint – bár nincs rá okirati bizonyítékom – az Ujlaki család leszármazottja. A család kutatók Ujlaki Miklós ágára összpontosították figyelmüket és a többi családi vonalat nem vizsgálták. Ujlaki Miklósnak két testvére volt: János, említve 1407–1424 és István, említve 1427–1431. Az utóbbi a jelzett időben macsói bán volt, tehát utódai mondhatták magukat Ujlaki Bánffyaknak, akár azért, hogy politikai vagy családi okokból elkülönítsék magukat a másik ágtól. János ugyan nem volt bán, de apja László igen (1398–1408 és 1410–1418), tehát ez az ág is viselhette az Ujlaki Bánffy nevet. Ez a feltételezett leszármazás megmagyarázná Ujlaki Bánffy János pozsonyi főispán magas méltóságát és azt is érthetővé tenné, hogy honnan eredt a Pálffyak Kont nádortól való leszármazásának a legendája.

3. tábla
Bakócz Klára ősei

V. nemzedék

18. Bakócz Balás⁴⁶ a család rejtélyes alakja. Nevét különböző formában írják: Erdődi (Csornai) Bakócz (Tompá) Balás. Csorna az Osl nemzetség birtoka volt. Balás szerezhetett ott részbirtokot (esetleg a Weisspriach kapcsolat révén), de okirati nyoma ennek nincs. A Tompa név eredete sem tisztázott, ragadványnév volt-e, vagy a Sopron megyei Tompa (alsóládonyi) családdal való kapcsolatra utal-e? Balás és gyerekei nem részesei sem a Bakócz családnak juttatott 1459. évi címer-, sem az 1489. évi címer- és nemesség-adományozásnak, mégis jogosultnak tekintik magukat annak viselésére, sőt női ágon Balás lánya, Klára révén tovább örökítik a Pálffyakra. Volt talán egy másik, elveszett vagy elfeledett adományozás? Balás házassága Vitovecz Judittal túlmutat egy nemesített jobbágy kapcsolatán. Igaz, a Vitovecz család nem régi magyar nemesi, hanem hirtelen hatalomhoz jutott idegen eredetű család volt, mégis kellett Balás oldalán is valami ütőkártyának lennie, amiért a Vitoveczek, Zagoria grófjai a kapcsolatot érdemesnek ítélték.

19. Gerebeni Vitovecz Judit.⁴⁷ A család ismert őse, Vitovecz János cseh származású zsoldos vezér.⁴⁸ Két fia ismert, Vilmos és György. Hogy melyik volt Judit apja, dokumentáció híján nem dönthető el.

VI. nemzedék

36. Bakócz Bálint. A Drágffy család erdői (Szatmár megye) jobbágya.⁴⁹

38. Gerebeni Vitovecz Vilmos vagy György, Zagoria grófjai. Vilmos 1480–89-ben asztalnokmester.⁵⁰ 1489-ben mindkét testvér a Mátyás király elleni táborban szerepelt. Székely Jakab legyőzte őket.⁵¹

39. Básztei Rozgonyi Drusiana, Vitovecz György felesége, sz. 1457, † 1495. Már három éves korában eljegyezték Héderváry Pállal, de a házasság nem jött létre.⁵²

Vitovecz Vilmos feleségéről nincs adatunk.

VII. nemzedék

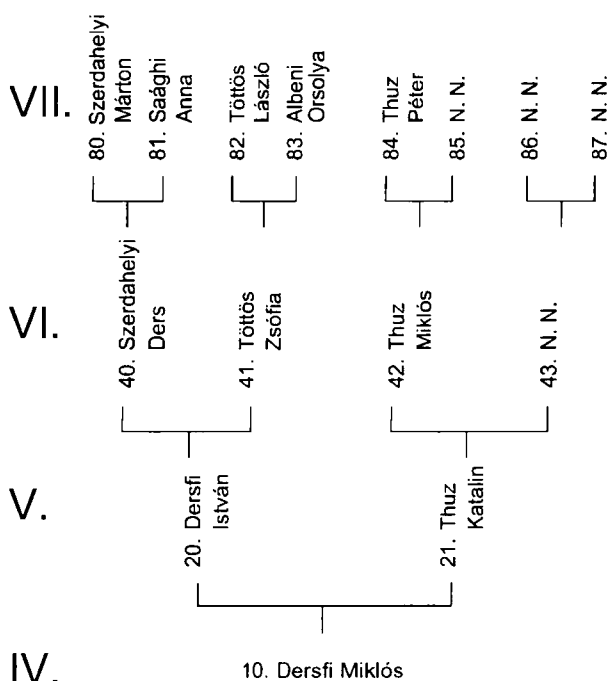
76. Gerebeni Vitovecz János. Cseh származású zsoldos vezér, aki a Cilleiek szolgálatába lépett. Egyik csatában 1446-ban fél szemét elvesztette. Cillei Ulrik (†1456) rábízta felesége érdekeinek a védelmét. A Cillei várak tényleges birtoka Stájerországban és Varasd megyében Vitovecznek erős hatalmi helyzetet biztosított, amelyet jól ki tudott használni. III. Frigyes mint (bitorló) magyar király⁵³ 1459. XI. 10-én Krapina bárójává tette.⁵⁴ Frigyes később Sternberg grófja címet is neki adományozta.⁵⁵ Cillei Ulrik horvát-szlavon bánsága idején Vitovecz al-bán volt. Cillei halála után 1457–1468 között (rendszerint másodmagával) ő volt a horvát-szlavon, ill. a szlavon bán. 1463-ban Mátyás királytól is megkapta a Zagoria grófja címet.⁵⁶ Vitovecz terjedelmes birtokokat szerzett Varasd és Körös vármegyében, közte az előnevet adó Gerebent.⁵⁷

77. Weisspriach N., Erasmus és Speher Afra lánya.⁵⁸ Vitovecz János felesége nem szerepel ugyan a családi táblán, de Franz Krones⁵⁹ Erasmus fiát, Zsigmondot, Vitovecz János sógorának mondja. Igaz, sógorság úgy is létezhetne, hogyha Weisspriach Zsigmond vette volna el Vitovecz nőtestvérét, de Zsigmond felesége ismert: Schweinpeck Borbála.

A Weisspriach család Karintia Lungau körzetéből származó ősnemes család. Az említett Zsigmond fia, Ulrik Karintia kormányzója volt. A család magyar kapcsolatokkal bírt, Zsigmond Fraknó várkapitánya, 1467 és 1471-ben Sopron főispánja. Anna magyar királyné főudvarmestere.⁶⁰ Zsigmond 1471-ben rövid időre Mátyás királytól megkapta Sopron zálogbirtokát.⁶¹ Fia, Ulrik 1506-ban Kabold és Lánzsér urának nevezi magát.⁶²

78. Básztei Rozgonyi Sebestyén,⁶³ 1439–60; erdélyi vajda 1458–60.⁶⁴

79. N. Borbála.⁶⁵

4. tábla
Dersfi Miklós ősei

V. nemzedék

20. Szerdahelyi Dersfi István, 1466–86, 1495†.

1466. VIII. 10. „Ders filius quondam Martini bani et Stephanus filius eiusdem”.⁶⁶ 1486: „Stephanus Dersfi filius Sophiae Töttös”.⁶⁷ 1495. V. 4.: Zerdahelyi Ders fia néhai István fia, a kiskorú Miklós.⁶⁸

21. Laki Thuz Katalin, Miklós lánya.⁶⁹ A Thuz vagy Túz család a Bó (Bü, Beu) nemzetségből származott.⁷⁰ A családból János fia Izsép szerepel először 1234-ben.⁷¹ A Thuz nevet Péter használta először 1349-ben.⁷²

VI. nemzedék

40. Szerdahelyi Bánfi Ders, †1468. Neve túlnyomóan Zerdahelyi Ders, de többször előfordul Szerdahelyi vagy Zerdahelyi Bánfi Ders alakban is. A „Bánfi” utalás Ders apja, Márton szlavoniai albán tisztségére. A Bánfi járadéknév azonban nem öröklődött tovább. Ders 1468. X. 21-én még szerepelt,⁷³ de 1468. XII. 11-én felesége, Zsófia már özvegy.⁷⁴

Dersnek két felesége volt. 1445. IX. 9-én neje még N. Katalin,⁷⁵ 1466-ban azonban Töttös Zsófia, akinek akkor már élt István fia.⁷⁶

41. Báthmonostori Töttös Zsófia, apja László,⁷⁷ fia Dersfi István.⁷⁸ Zsófia 1442. XI. 14-én még „puella”.⁷⁹ A Töttös családnevet sok formában írták (Tötös, Titös, Theutus, Thytheös, stb.). Báthmonostor vára és városa Bodrog vármegyében feküdt. A család a Becse-Gergely nemzetség báthmonostori ágát alkotta.⁸⁰

42. Laki Thuz Miklós, Péter fia.⁸¹ Élt 1449⁸² – 1482⁸³ Miklós nem játszott jelentős szerepet, elentétben testvérével, Jánossal, aki Mátyás király alatt 1466–69-ben horvát-szlavon bán volt. János később kegyvesztett lett és Velencébe költözött.⁸⁴

VII. nemzedék

80. Szerdahelyi (Dersfi) Márton,⁸⁵ † 1418. X. 31. e.⁸⁶ 1386: a garai területben Erzsébet és Má-

ria királynők mellett küzdött; jutalom: Körös vármegyei birtok.⁸⁷ 1389–92 és 1394–97 Bebek Detre szlavoniai al-bánja; 1397–1402 Bebek Detre al-nádora;⁸⁸ 1404–1406 asztalnokmester. 1415–18 Hervoja fogságában volt, és itt is halt meg 1418-ban.

81. Saághi Anna, Ákos nembeli Saághi Miklós lánya; említik: 1418, 1426, mint özvegy.⁸⁹ Az okiratokban rendszerint csak keresztnévvel szerepel. Hogy Saághi Annáról, Miklós lányáról van szó, az kitűnik Szerémi munkájából.⁹⁰ Forgon⁹¹ Saághi családfáján Anna nem szerepel, de apja, Miklós igen. A család őse Ákos nembeli Cselény, 1282.

82. Báthmonostori Töttös László, 1380; említik: 1415, † 1417. III. 21. e. 1415-ben hadba vonult Boszniában, augusztusban nyoma veszett. Feltehetően fogságba esett, és ott halt meg.⁹² Felesége 1417. III. 21-én özvegyként szerepel.⁹³

83. Medvei Albeni Orsolya, 1401–37, 1417–37 özvegy. Töttös László felesége általában keresztnévvel, mint Orsolya szerepel, ami az irodalomban találgatásokra adott alkalmat. Wertner⁹⁴ szerint Marczel Orsolyáról van szó. Ezt átvette Daróczy Zoltán is,⁹⁵ de zárójelben hozzátette: Medvei János püspök nővére. Ezzel már közel járt az igazsághoz. Valójában Medvevári azaz Medvei Albeni Orsolyáról van szó,⁹⁶ Rudolf lányáról. Orsolya anyjával Eberhard zágrábi püspök nőtestvérét mondják.

84. Laki Thuz Péter, említik: 1422–1444. 1444. I. 13: szolgabíró Somogy vármegyében.

Feketekuty László

(Folytatása következik)

Jegyzetek

1. Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich. Bd. 21, Wien 1870, 216. p. (továbbiakban: Wurzbach i.m.)

2. U.o.; Nagy Iván, Magyarország családai. IX. k., Pest, 1862, 49. p. (továbbiakban Nagy i.m.)

3. Wurzbach, i.m. 216. p.

4. Tiroler Urkundenbuch I. Abt. Bd. I, Innsbruck 1937, Nr. 138., 139.

5. Nagy i.m. IX. k. 49. p.; Források a Khuen családhoz: Wissgrill Franz Karl: Schauplatz des landsässigen Niederösterreichischen Adels. 5. Bd. Wien, 1804, 112. p.; Genealo-

gisches Handbuch des Adels. Adelslexikon. Bd. 6, 1987, 214. p.; Kneschke, Ernst Heinrich: Deutsche Grafenhäuser. 1. Bd. Leipzig, 1852, 434. p. In; Jahrbuch des k.k. Heraldischen Gesellschaft Adler. Neue Folge. Erster Band. Wien 1891. 95. p.

6. Europäische Stammtafeln. Neue Folge. Herausgegeben Schwennick von Detlev Band IX. Marburg 1987. Tafel 42. (továbbiakban: Europäische Stammtafeln).

7. Pálffy Miklós életéhez a legbővebb forrás Jedlicska Pál műve: Adatok Erdődi báró Pálffy Miklós, a győri hősnek életrajzához és korához 1552–1600. Eger, 1897.

Jedlicska az említett könyvet megelőzően hosszabb méltató cikket írt Pálffy Miklósról a Századokban (1882, 441–456. pp.). Szádeczky Lajos a Történelmi Tárban (1885. évf.) közli Pálffy Miklós levelezését a törökkel az 1599 őszi esetleges béke ügyében.

8. Málnási Ödön a Pálffy család vöröskői és bazini levéltárának ismertetéséhez fűzött előszavában részletesen leírja az adás-vételi és a házassági szerződés történetét (Homok, 1933).

9. Tévesen adja Jedlicska Pál is a Kiskárpáti emlékekben (I. 33. p.), holott a helyes adat az ő másik, igaz későbbi munkájában, az okmánytárban található (*Jedlicska Pál: Eredeti részletek gróf Pálffy család okmánytárához, 1401–1653 és gróf Pálffyak életrajzi vázlatai.* Bp., 1910). (továbbiakban: Jedlicska: okmánytár).

10. Lásd Jedlicska említett okmánytárának a 764. számú iratát: 1644. VI. 5. Szuha kelettel: „...Mivelhogy holnap leszen Anniversariumja a szegény Istenben elnyugodt Asszonyunk Anyánk halálának... ma convocáltam ide estvére az papokat, felvinném őket, és ott tartanánk ceremoniát.”

11. Részleteket lásd: Jedlicska, Okmánytár, 58. számú okirat.

12. A Fugger család legteljesebb genealogiája az Europäische Stammtafeln sorozatban található (Neue Folge. Bd. IX. 1978. Tafel 32–54). Előtte a mérvadó forrás a család régebbi leszármazására *Nabinger Gerhard és Rieber Albrecht* munkája volt: *Genealogie des Hauses Fugger von der Lilie.* Tübingen, 1978) (továbbiakban: Fugger Genealogie).

A nagyon gazdag irodalomban az alapvető munka: *Pölnitz Götz Freiherr, Die Fugger.* Frankfurt am Main, 1959. Pölnitz egyébként „Studien zur Fugger Geschichte” címmel sorozatot is adott ki, amelyben több mint húsz kötet jelent meg.

13. *Reiszig Ede: A Pálffyak.* In.: Borovszky S. Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony megye. 703. p. továbbiakban: Reiszig, i.m.

14. Reiszig, i.m. 703. p.

15. Nagy, i.m. 9. kötet 39. p.

16. *Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* II. kötet 647. p. (továbbiakban: Csánki i.m.).

17. A 94 012 forint összvételárban a többi Fugger családtagot megillető 3/10 rész is bennfoglaltatik.

18. *Simnacher, Georg: Die Fuggertestamente des 16. Jahrhunderts.* Tübingen, 1966.

19. Europäische Stammtafeln. Neue Folge. IX/42 és XII/29.

20. *Krieg von Hochfelden, Geschichte der Grafen von Eberstein in Schwaben.* Karlsruhe, 1836; *Neuenstein K. Freiherr von, Die Grafen von Eberstein in Schwaben,* 1897; *Wunder, Gerd: Bauer, Bürger, Edelmann.* Sigmaringen, 1984, 348–356. pp.

21. Ugyanott vesztette életét Beriszló Péter horvát-szlavon bán (Vajay Szabolcs szíves közlése). A csata dátumát lásd: Europäische Stammtafeln. Neue Folge. III/1. 176 B.

22. *Botka Tivadar: Adalékok az Erdődi Bakócz család elsőkorai elágazásához. „Századok”, 1875, 556 p.; Daróczy Zoltán: Nemesi évkönyv 1935. 4. p.*

23. *Fraknói Vilmos: Az Erdődi-címer. „Turul” 1889. (VII. évf.) évf. 105–107. pp.*

24. 1497. X. 18-i oklevél: Exponitur nobis in persona nobilis Nicolai filii egregii condam Stephani Dersfi de Zerdahely, pueri scilicet in temere etate constituti...; (Géresi Kálmán: A Károlyi család oklevéltára. Bp., 1882–87. III. kt. XVI. sz. A továbbiakban: Károlyi oklevéltár.

25. Károlyi oklevéltár III. k. CXXIII. sz.

26. MOL P-1313, Batthyány lt. 89. sz. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch. N.S. Bd. 28. Steiermark.

27. MOL DL. 24307.

28. Károlyi oklevéltár III. k. CXXIII. sz.

29. Nagybátyjától, a gyerektelen „gazdag” Jakabtól örökölte.

30. Életrajza: *Pölnitz, Götz* Freiherr von, Anton Fugger. Tübingen, I-III. 1958–71. Hatalmas, három kötetes munka, amely mintegy 3000 oldalon évről évre haladva mutatja be a „kereskedők királyának” életét és tevékenységét. A szerző Antalt a „gazdag” Jakabnál is jelentősebb személyiségnek tartja, mert nehezebb politikai és gazdasági viszonyok között kellett cselekednie.

31. A Fugger család magyarországi szerepléséről v.ö.: *Wenzel Gusztáv: A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében.* Bp., 1882. *Dobel, (Friedrich), Der Fugger Bergbau und Handel in Ungarn.* Historischer Verein in Schwaben und Neuburg. Zeitschrift, 1879. 6. évf., Augsburg, 33–50. pp.

32. Europäische Stammtafeln. Neue Folge. IX/34.

33. Gen. Handbuch des in Bayern immatrikulierten Adels. Bd. VII, 1961; Genealogie. Bd. 6, Heft 5. 1963, 529–531. pp.

34. Europäische Stammtafeln. IV. 1957, 133. tábla.

35. Europäische Stammtafeln. IV. 133 és III. 85.

36. Ma Hessenben van.

37. *Dommerich: Urkundliche Geschichte der Grafschaft Hanau.* Hanau, 1860; *Lehmann, J.G.: Urkundliche Geschichte der Grafschaft Hanau-Lichtenberg im Unteren Elsass.* I-III. Mannheim, 1862/63; *Suchier, Reinhard: Genealogie des Hanauer Grafenhauses.* 1894; *Reimer, Heinrich: Urkundenbuch zur Geschichte der Herren von Hanau.* I-IV. H.n. 1891/9.

38. Reiszig, i.m. 702 p.

39. Reiszig, i.m. 702 p.

40. Nagy, i.m. IX., 76 p.

41. Reiszig, i.m. 702 p.

42. *Botka Tivadar, Századok, 1873, 574 p.*

43. Nagy, i.m. 976 p.; Reiszig, i.m. 702. p.

44. Nagy, i.m. 938. p.

45. Nagy, i.m. 938. p.; Reiszig, i.m. 702 p.

46. *Botka Tivadar, Századok 1875/556; Daróczy Zoltán: Nemesi évkönyv. 1935.*

47. Reiszig, i.m. 703. p.; Kerekes lt. 5. sz.

48. Lásd 54. sz. alatt.

49. Botka, i.m. 555 p.; Daróczy, i.m. 4. p.

50. Hóman-Szekfű, i.m. II. 528. p. utáni tábla.

51. *Pirchegger: Geschichte der Steiermark.* II. k. 107. p.

52. *Keresztes Kálmán, A Rozgonyiak. „Turul” 1926, 25 p.*

53. A Garai-Ujlaki liga 1459. II. 17-én kiáltotta ki királlyá.

54. *Drepping, Freiherr von.* Krapina a Varasd vármegyei Zagoria kerület főhelye.

55. Sternberg Karintiában fekszik.

56. Ráday lt.-Daróczy gyűjtemény, 138/2. doboz.

57. *Krones, Franz: Dei Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli.* Graz, 1883; *Allgemeine Deutsche Biographie.* 43. 564 p. köv. o.

58. Siebmacher's Grosses Wappenbuch. Niederösterreich. II.k., 530–531. pp.

59. Franz Krones, i.m. II. kötet, 154 p.

60. Siebmacher, i.m. 2 kötet. 530 p.; Csánki, i.m. III. 668 p.

61. Csánki, i.m. III. 596 p.

62. Csánki, i.m. III. 586–587. pp.

63. Keresztes Kálmán, i.m. 25 p.

64. Hóman-Szekfű, i.m. II. kötet, 528. p. utáni tábla.
 65. Keresztes Kálmán, i.m. 25. p.
 66. A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősebb ágának okmánytára – X. kötet, Bp., 1931. 393. p.
 67. Zichy okmánytár 11/452. 1486-ban egyezkedett Dersfi István a Várdaikkal Töttös László hagyatékáról. Töttös László, a család utolsó férfi tagja Dersfi István anyjának, Zsófiának a bátyja volt, míg Töttös László lánya, Orsolya Várdai János felesége lett.
 68. Levéltári Közlemények. 6. évf. 127. p.
 69. Barkóczy lt. I. 342 (MOL P-21, 722208 sz. film).
 70. Bő pusztá Somogyvártól délre fekszik, ott állt egykor a Szent-Kereszt monostor (Karácsonyi János: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp., 1900–1903. I. 275 p.). Lak, Örek-Lak szintén Somogy megyében található.
 71. Csánki, i.m. II. 595 p.
 72. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. 61. Kroatien, 190. p.
 73. Levéltári Közlemények, 1932. 156 p., 186. sz. oklevél.
 74. U.o. 187. sz. oklevél.
 75. Károlyi oklevéltár, III. kötet, CXLVII.
 76. Zichy okmánytár, 10/393.
 77. Zichy okmánytár I. 192 és 226.
 78. Zichy okmánytár, 10/393.
 79. Zichy okmánytár, 9/46.
 80. Wertner Kézait idézi, aki szerint a nemzetség Franciaországból származott volna (Wertner M.: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Temesvár, 1891/92. I. kt. 97 p.). Becsei Chete fia Imre 1322-ben kapta adományul Báthmonostort. 1466-ban László, Zsófia testvére Várdai János kalocsai érsekkel kölcsönös örökösödési szerződést kötött és miután a Töttös család hamarosan kihalt, a tetemes Töttös birtokok az okiratokkal együtt a Várdaikra szálltak (Zichy okmánytár XII. XI. p.). Mint 20 sz. alatt láttuk, egy 1486 évi egyezség alapján anyja jogán Dersfi István is örökölt.
 81. Nagy, i.m. XI. 210. p.
 82. Nagy, i.m. u.o.
 83. Csánki, i.m. II. 699.
 84. Károlyi oklevéltár III/I, 1491. XII. 21-i irat; Hóman-Szekfű, i.m. II. kt. 531 p.
 85. A név mindkét alakban előfordul: Szerdahelyi Dersfi Márton (Zsigmond kori oklevéltár II/1–3097) ill. Szerdahelyi Márton (Károlyi oklevéltár II/XX); Szerdahelyi Ders fia György fia Márton (Zsigmond kori oklevéltár I–2949).
 86. 1418. X. 31.: Szerdahelyi Márton bán özvegye, Anna és fiai György, Ders és Péter (Károlyi oklevéltár II/XX).
 87. Zsigmond kori oklevéltár I–2949.
 88. 1402. IX. 21.: Zerdahelyi György fia Ders Márton al-nádor vásárendéje a Körös megyei Keresztúron (Zsigmond kori oklevéltár II/1–1915).
 89. Károlyi oklevéltár II/XX. ill. II/LV.
 90. Szerémi – Ernyei József: A Majthényiak és a Felvidék. Bp., 1912, 365 p., 1416. VIII. 5-i oklevél.
 91. Forgon Mihály: Gömör és Kishont vármegye nemes családjai.
 92. Zichy okmánytár, VIII. VI. p. és 12/109.
 93. Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1559. 138 old.
 94. Adler Monatsblatt 1897/185.
 95. Nemesi évkönyv 1925/26.
 96. Europäische Stammtafeln. IV. kt., utolsó oldal; lásd még: Szerémi, i.m. 97 p.
 Az Albeni, eredeti nevén „von der alben” család Salzburgból származott. Salzburg Pinzgau kerületében, az „In der Albm” völgyben volt ősi fészük. Tagjai a salzburgi érsekség örökös pohárnokmesteri tisztségét viselték. A család Magyarországra szakadt ága Medvevárát kapta adományul és azóta Medvei Albeni vagy csak Medveni néven szerepelt.

A HITELESHELYEK NÉHÁNY KÉRDÉSE HAZÁNK OKLEVELES GYAKORLATÁBAN (XIII.-XIV. század)

A Kárpát-medencében hazára talált magyarság több mint ezer éves múltjának történetét számos írásos dokumentum és tárgyi emlék őrzi. Az írásos okmányok közül számunkra különösen fontosak az oklevelek.

Ezek az okiratok mindig egy fontos cselekményt, jogi jelentőségű tényt foglaltak törvényes keretbe. Ilyenek voltak például az örökségről, a végrendelkezésről, a birtokadományozásokról, egyes intézmények alapításáról és más eseményekről szóló oklevelek. Mindezekből következően a dokumentumok az utókorra nézve az illető kor történeti megismerésének jelentős forrását képezik.

Az oklevelek elkészítésük helye és ezen okmányok kiállítására jogosult személyek figyelembe vételével, amelyek az alábbiak szerint csoportosíthatók:

1. Az oklevelek elkészítésére szervezett hivatal: a kancellária.
2. Hiteles helyek (loca credibilia): azok az egyházi testületek (káptalanok és konventek), amelyek a XIII. század első fele óta a felek kérésére vagy hatósági megbízás alapján állítottak ki a közhitelű okleveleket.
3. Egyházi személyek (érsekek, püspökök, prépostok, apátok, főesperesek, plébánosok stb.) és világi hatóságok (nádor, országbíró, tárnokmester,

szlavón bán, erdélyi vajda...) által kiállított oklevelek.

4. Hatóságok és közhitelű intézmények oklevelei.

Ismeretesebb olyan esetek is amikor közhatalósági személyek (pl. nádor) saját magánjogi ügyeiben (adományozások, végrendelezések...) adtak ki oklevelet a hivatalos minőségükben is használt pecsétjük alatt, így ez részben közhitelű jelleget adott, valójában azonban ebben az esetben magánszemélyek által kiállított oklevelekről van szó.

A vizsgált téma jellege miatt a pápai, a zsinati és a császári oklevelek rangsorolása figyelmen kívül hagyható.

Az oklevelekkel foglalkozó történeti segéd tudomány: az oklevéltan (diplomatica). „A diploma szót a középkorban ritkán használták. Ekkor a legáltalánosabb megnevezése litterae”¹ volt. Középkori okleveleinket általában latinul írták.

A kutató számára lényeges az oklevelek anyaga, a szerkezeti felépítése, a formája, a tinta vagy festékanyag, az írás jellege, amelyek mind a külső jeleket alkotják. Ugyanakkor meghatározóan döntő lehet az oklevelek keltezése, az aláírások, a pecsétek (a pecséteket függesztő zsinórok) és az okleveleken elhelyezett jelek, jelzések, a fogalmazás, valamint a nyelvezet is.

Az oklevelek jelentőségét és fontosságát már a középkorban is felismerték, a szigorú törvények ellenére is azokat gyakran hamisították. Leggyakrabban az oklevélhamisítás a középkorban a „birtokok vagy kiváltságok (vámmentesség, dézsma-szedés stb.) iránt való jogok megszerzése céljából, vagy pedig... e jogok élvezetében való megtámadtatás elleni védekezés céljából történt.”²

A törvény szigora sem rettentette el az oklevél- és pecsét hamisítókat, így van tudomásunk arról, hogy például „... János diákot a XIV. század végén megégették tömeges oklevélhamisításai miatt, és halállal lakolt 1448-ban Zömléni Gábor diák is hasonló bűneiért, míg Rayki Miklós fia Péter 1379-ben hamis oklevelek betérjesztéséért jószágainak elvesztésével menekült...”³

A történettudomány művelői éppen ezért tekintik egyik legfontosabb feladatnak a vizsgálandó oklevél hitelességének megállapítását, amely után kerülhet sor a részletes történelmi elemzésre.

Történelmi múltunk hitelesebb megismerése nem képzelhető el beható oklevéltani kutatások nélkül. A levéltárak anyagának feltárását, az oklevelek rendszerezését, feldolgozását, másolását és kiadását elődeink már korán megkezdték. A teljes-

ség igénye nélkül megemlíthető: „Inchofer Menyhért, Hevenes Gábor, Timon Sámuel, Péterffy Károly, Schmitth Miklós, Palma Károly, Pray György, Katona István, Wagner Károly, Cseles Márton, Kaprinai István, Kovachich Márton, Kollár Ádám, Koppi Károly, Széchenyi Ferenc, Fejérvári Károly, gr. Teleki József, gr. Kemény József, Horváth Mihály, Theiner Ágoston, Wenczel Gusztáv, Fejérpataky László, Érdy János, Pauler Gyula, Czebe Gyula, Kubinyi Ferenc, Jakab Elek, Hajnal István, Barabás Samu...”⁴ e téren végzett munkássága.

Tudományos tevékenysége során az oklevelekre nagy figyelmet fordított Karácsonyi János és Szentpétery Imre is.

Okleveles gyakorlatunk vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a XIII. századtól kezdve okleveleink számának hirtelen szaporodása következett be. Ennek általános okai kétségtelenül a műveltség fokozódásából, az írásbeliség elterjedéséből, valamint a pénzgazdaság, a kereskedelem fejlődésével és különböző jogi jelentőségű tények (esetek) számának megnövekedéséből származnak. Az oklevelek mennyiségi növekedéséhez azonban minden kétséget kizárva hozzájárult a hiteleshelyek működése is.

Egyre gyakrabban fordult elő, hogy magánszemélyek, ha jogügyleteikhez pecsétes oklevelet akartak szerezni, akkor nem a királyi udvart, hanem a közelben lévő káptalant vagy kolostort keresték fel.

Így alakult ki az a szokás, hogy „... fontosabb ügyekben a megyés püspök vagy káptalan, kisebb ügyekben pedig a legközelebbi konvent vagy kolostor bizonyosságát megkövetelte, mert ez által ezek pecsétje... közhitelességet nyert.”⁵

A királyi pecséttel megerősített oklevelek mellett a XIII. századtól a hiteleshelyek rendszeres és sokoldalú működése következtében rendre jelennek meg az ilyen jellegű oklevelek.

Kezdetben a hiteleshelyek működésének forrása nem az autentikus (hiteles) pecsét volt, hiszen vannak adataink arról, hogy a székesfehérvári káptalan eleinte pecsét nélkül állított ki hiteleshelyi jellegű okleveleket. A későbbiekben a XIII. századtól azonban nagy jelentőségűek voltak az autentikus pecséttel bíró oklevéladó hiteleshelyek.

Ugyanakkor a XIV. századtól kezdve kezdték meg a káptalanok és konventek pecsétjeinek hivatalos felülvizsgálatát az autentikus pecsét használatára való jogosultság pontosabb megállapítása céljából.

Nevezetesebb hiteleshelyeink voltak: a püspöki ill. érseki székhelyeken működő székeskáptalanok mellett a társaskáptalanok (a budai, pozsonyi, csázmái, székesfehérvári...), s a konventek (bencés pannonhalmi, garamszentbenedeki, kolozsmonostori, pécsváradi, somogyi, tihanyi stb.)⁶ (A hiteleshelyeket részletesen az 1., 2. sz. melléklet tartalmazza.)

A hiteleshelyek megbízhatóságának híre gyorsan elterjedt. „Ezért, s mivel az ország minden részében lehetett találni káptalanat vagy konventet, ügyes-bajos dolgaikkal egyre sűrűbben keresték fel őket a felek.”⁷

Itt azonban mindenképpen vissza kell tekintelnünk a poroszló (pristaldus) személyére. Hazánkban a legrégebbi időkben évszázadokon át a bírók legfontosabb segédjei a poroszlók voltak. Mivel abban az időben a perekben sokáig az írásbeliség teljesen hiányzott, valamint az a tény, hogy a peres ügyek bizonyítási eljárása jelentős mértékben a bíróságon kívül történt, ez is indokolta hivatalos közegek meglétét. E hivatalos személy volt a poroszló, akinek a bírósági peres ügyek során sokféle feladatot kellett megoldani. Jelen volt a bizonyítási eljárásoknál, ahol szükség esetén tanúskodnia kellett, a felperessel együtt idézett, a peresfeleket elkísérte az eskü, vagy a próba letétele színhelyéhez, de a becsléseknél és határjárásoknál is aktívan tevékenykedett. Ugyanakkor az ítéletek végrehajtása is feladata volt.

A poroszlót, mint hivatalos személyt már Kálman király is védelmezte, azonban a poroszlók hamis eljárási miatt szükségessé vált e kérdések törvényi újraszabályozása.

Az Aranybullát megújító 1231. évi XXI. törvénycikk intézkedett a poroszlókról és az egyházak hiteleshelyi működéséről. „... Mivel az országban sokan szenvednek sérelmet a hamis poroszlók miatt, ezek idézései vagy tanúbizonyságai ne legyenek érvényesek. Csak a megyés püspök vagy a káptalan tanúbizonysága által (támogatva)..., s a meggyanúsított poroszló is csak ezek tanúbizonysága által tisztázhatja magát... Kisebb ügyekben pedig a szomszédos konventek vagy kolostorok tanúbizonysága legyen érvényes.”⁸

Ezzel a rendelkezéssel kezdődött meg a poroszlói intézmény átalakulása, illetőleg megszűnése; ugyanis e törvény intézkedett a hiteleshelyek igazságszolgáltatásba való bevonására.

Az Aranybulla 1231. évi megújítása tette országosan kötelezővé, hogy a királyi bíraskodás szervei csak a káptalanok és a szerzetesi közösségek okleveleit fogadhatják el hiteles perbeli bizonyításként.

A hiteleshelyek „királyi ellenőrzés alatt állottak, és a kiállított oklevelek, ... határjárások, birtokba iktatások stb. után jövedelmet élveztek, melyek összegét 1298 óta országosan megszabták.”⁹

Az írásbeliség elterjedése, a törvényi szabályozás, az oklevelek és pecsétek már a fentiekben érintett bizonyító ereje is nagymértékben hatással voltak a hiteleshelyek elterjedésére. Így például a „XIII. században Zala és Somogy megyék közönségének számára a hiteles helyek egész sorozatát látjuk keletkezni. Részben már a megyéken kívül eső veszprémi és vasvári káptalanok, nevezett megyékben pedig a zalavári, kapornaki, tihanyi, csatári, almádi, somogyvári sz. benedekrendi konventek, a türjei premontrei, a csurgói és új-udvari (nova curia) keresztes konventek azon időben mint hiteles helyek működtek.”¹⁰

A hiteleshelyek a XIII-XIV. században fokozatosan kiépültek az egész ország területén.

Már a XIII. század közepétől általánossá vált az a szokás, hogy a felek magánjogcselekmények bevallására megjelentek a káptalanok és a konventek előtt. A feleket erre a lépésre nemcsak a hiteles pecsét, hanem az egyházi testületek tagjainak nagy tekintélye is ösztönözhetette.

A hiteleshelyek felett a XIV. századtól kezdve a királyi hatalom állandó felügyeleti (ellenőrzési) jogot gyakorolt. A hiteles pecsétet adományozza, de visszaélés esetén el is veszi a hitelességi jogot.

„A hiteles helyek az egész országra kiterjedő szervezetükkel a közigazság, a nemesi jogegyenlőség őrei. Előttük tiltakoznak a hatalmaskodók ellen, ők járják be a királyi emberrel valamely birtok kétségbevont határait, foglalják vissza a jogtalanul eltulajdonított birtokot, náluk még a király ellen is oltalmat talál az, ki jogtalanságot szenvedett, vagy ily veszélynek van kitéve.”¹¹

A hiteleshelyek állították ki a magánszemélyek közötti ügyletekre vonatkozó okleveleket. Azonban ezen intézmények előtt végrendelkeztek nemcsak a városi polgárok, hanem a feudális urak is. Ugyancsak itt történtek királyi parancsra az egyes birtokba való beiktatások is.

„A hiteles helyeken állandó regestrum-könyveket vezettek, amelyekben feljegyezték az ott kiállított okleveleket. Szükség szerint... ezekről hiteles másolatot adott, újabb taksák és díjazások mellett.”¹²

A hiteleshelyeknek hatalmas oklevélkiadási jelentősége volt, ami tetemes jövedelemmel járt. Ugyanis minden kiállított oklevél után a taksajegy-

zék szerint meghatározott összeget kellett fizetni a hiteleshelyeknek. Így a hiteleshelyi megbízással rendelkező káptalanok és konventek jelentős vagyonra tettek szert.

Az egyes hiteleshelyeknek a XIII. század végétől meghatározott területi hatásköre alakult ki. Püspökségi káptalan esetén az egyházmegyére, kolostoroknál pedig a környező vármegyékre terjedt ki. A középkor későbbi folyamán „voltak olyan testületek, amelyeknek működése az egész ország területére ki volt terjesztve; ilyenek voltak a budai, a székesfehérvári és a boszniai káptalanok... s a székesfehérvári keresztes konvent.”¹³

A hiteleshelyek működésének szabályozását szolgálták a XIV. századból ránkmaradt statútumok (szabályzatok). Ezen okmányok az egész ország területére egységesen szabályozták a hiteleshelyek működését, az oklevelek kiállítása körüli tennivalókat.

Az okleveles gyakorlat azonban szükségessé tette a hiteleshelyi levéltárak létrehozását is. Fontos volt a hiteleshelyeken kiállított oklevelek másodpéldányainak megőrzése, vagy pedig az oklevél szövegének (kivonatának) a regestrum-könyvbe való bejegyzése. Előfordult, hogy mindkét fenti eljárást gyakorolta egy adott hiteleshely. Ennek igen jelentős szerepe volt: „Kétség esetén mindig meg lehetett állapítani a levéltárban őrzött példányból valamely oklevél hitelességét, de az elvesztett okleveleket is pótolni lehetett a másodpéldányokból.”¹⁴

A regesztrum-könyvek vezetése és az oklevelek másodpéldányainak megőrzése az egyre gyakoribb oklevélhamisítások miatt is szükségessé vált.

Azt a tényt, hogy a káptalanoknak s egyes egyházaknak már a legrégebbi időktől fogva levéltárai (camera, armarium) voltak, több adat is igazolja. Megemlíthető például azon eset, hogy „... II. Endre 1209-ben egy adomány-levelet két példányban állítván ki, ezeknek egyikét a fejevári káptalan levéltárában helyezteti el.”¹⁵

A káptalanok és a konventek megbízható és az egész ország területére kiterjedő működése következtében az is előfordult, hogy „... az ország ura, a király is, hiteles hely bizonyítását veszi igénybe, midőn nem mint király, hanem mint az ország első birtokosa szerepel.”¹⁶

A hiteleshelyeken az oklevéladással az őr (custos), az olvasó (lector) és a jegyző (notárius) foglal-

kozott. A jegyzők gyakran nem egyházi személyek voltak. Az olvasó felügyelt az oklevél tartalmára, az őr pedig a pecsétre.

A hiteleshelyek okleveleinek hitelességét az okmányra pecsételt hiteles pecsét adta. Ezért a pecsétet erős őrizet alatt tartották. A lepecsételt ládában őrzött hiteles pecsét használatánál valamennyi pecsételőnek jelen kellett lennie.

„Az esztergomi káptalanban a XIV. század folyamán a káptalani jegyző tisztét az olvasókanonok töltötte be... a pecsételést is az olvasókanonok végezte el a többiek jelenlétében.”¹⁷ A káptalanok működése során kiemelkedő szerep hárult az olvasókanonok személyére. Ő őrizte ugyanis a káptalanok okleveleit és jegyzőkönyveit, valamint az elkészült oklevelek pecsételés előtti átnézése és ellenőrzése is feladatkörébe tartozott.

A hiteleshelyeken kiállított okmányok nyelve az egész középkorban a latin volt, azonban arra is van adat, hogy néhány káptalan és konvent saját ügyében kiadott oklevelei között a XIV. században német nyelvű is előfordult.

A hiteleshelyeken kiállított oklevelek anyaga az egész középkorban a pergamen volt, de a XIV. századtól kezdve fokozatosan megjelent a papír is.

Végül, de nem utolsó sorban még egy jelentős tényre szükséges rávilágítanunk. Európa nyugati felén már a XIII. századtól működtek az állandó jellegű oklevélkiadó szervek: a közjegyzők. Hazánkban ez az intézmény akkor még nem létezett, („csak a 15. századtól találkozunk néhány közjegyzői oklevéllel”¹⁸), ezt a hiteleshelyek pótolták. Így nálunk a hiteleshelyek intézménye feleslegessé tette a közjegyzőséget, amelynek funkcióit ellátta. Ugyanakkor az is az igazsághoz tartozik, hogy a hiteleshelyek és autentikus pecsétjei iránt már a XIII. századtól kezdve nagy volt a bizalom és a későbbiekben a pecsét nélküli közjegyzői oklevelekkel szemben sokan idegenkedtek.

Természetesen nem vállalkozhattam arra, hogy a XIII-XIV. századi hiteleshelyek valamennyi kérdését, teljes vertikumában áttekintsem. Az a cél vezérelt, hogy e meghatározó intézmények néhány – általam fontosnak vélt – kérdését vázlatosan bemutassam, a témával foglalkozó jelentősebb könyvészeti anyagok segítségével.

Balló István

Jegyzetek

1. *Érszegi Géza*: Oklevéltan In.: A történelem segédtudományai (Szerk: *Kállay István*) Bp. 1986. 12.p.
2. *Szentpétery Imre*: Magyar oklevéltan (A Magyar Történettudomány Kézikönyve II. 3.) Bp., 1930. 254.p.
3. Uo. 250.p.
4. *Bartonek-Gárdonyi-Dézsi*: A magyar történettudomány kézikönyve. Bp., 1987. 248–263.p.
5. *Hajnik Imre*: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád és vegyes-házi királyok alatt. Bp., 1899. 345.p.
6. *Komjáthy Miklós*: A hiteleshelyek. „História” 1982/2. szám. 29.p.
7. Uo. IV. évf.
8. (Közreadja: *Deér János és Csizmadia Andor*) Történelmünk a jogalkotás tükrében Bp., 1966. 97.p.
9. (Szerk.: *Bán Péter*) Magyar történelmi fogalomtár Gondolat, Bp., 1989. 190.p.
10. *Füßy Tamás*: A zalavári konvent, mint hiteles helynek története. „Századok,” 1891. XXV. évf. 809. p.
11. *Eckhart Ferenc*: Hiteles helyeink eredete és jelentősége. „Századok.” 1913. 653.p.
12. *Léderer Emma*: A történelem tárgya, módszere, a segéd- és rokottudományok elemei. Bp., 1990. 71.p.
13. Szentpétery: I.m. 136.p.
14. *Gárdonyi Albert*: I. Károly király nagypécsettjei. Turul, 1907. 32–33.pp. (továbbiakban: Gárdonyi i. m.)
15. *Fejérfataky László*: A királyi kancellária az Árpádok alatt. Bp., 1885. 81.p.
16. Eckhart: I.m.. 653.p.
17. Gárdonyi: I.m. 53.p.
18. Léderer Emma: I.m. 71.p.

Mellékletek

1. sz.: Hiteleshelyek Magyarországon a XIII–XIV. században. *Szentpétery Imre*: Magyar oklevéltan (A Magyar Történettudomány Kézikönyve II. 3.) Bp., 1930. 136–137.pp.
2. sz.: Jelentősebb hiteleshelyek Magyarországon a XIII–XIV. században. (Az ábrázolás *Hóman Bálint – Szekfű Gyula*: Magyar történet II. köt. Magyarország pénzügyigazgatási térképe 1308–1382 c. vázlata és az 1. sz. melléklet felhasználásával készült.)
8. kalocsai (Colocensis, S. Pauli)
9. nyitrai (Nitriensis, S. Emerami)
10. pécsi (Quinqueecclesiensis, S. Petri)
11. szerémi vagy kői (Sirmiensis, de Kew, S. Irenaei, s a kői még különvált: B. Stephani protom)
12. váci (Waciensis, B. Mariae)
13. váradi (Waradiensis, B. Mariae)
14. veszprémi (Vesprimiensis, S. Michaelis)
15. zágrábi (Zagrabiensis, S. Stephani reg.)

1. sz. melléklet

HITELESHELYEK MAGYARORSZÁGON
A XIII–XIV. SZÁZADBANI. A. Püspöki székhelyen lévő Székes káptalanok
(*Capitula cathedralia*)

1. bácsi (ecclesiae* Bachiensis, S. Pauli)
2. bosznai (Bosnensis, S. Petri)
3. csanádi (Chanadiensis, S. Georgii)
4. egri (Agriensis, S. Johannis)
5. esztergomi (Strigoniensis, B. Mariae et S. Adalberti)
6. győri (Jauriensis, S. Adalberti)
7. gyulafehérvári vagy erdélyi (Albensis, Transsilvaniae, B. Michaelis arch.)

*Az ecclesiae (t.i. capitulum ecclesiae) a többi káptalan nevéhez is hozzáértendő

I. B. társas káptalanok (c. collegiata)

1. aradi (Orodiensis, B. Martini)
2. budai (Budensis, de veteri Buda, B. Petri)
3. csázmái (Chasmensis, S. Spiritus)
4. hantai (de Hanta, B. Michaelis, prépostság)
5. pozsegi (de Posega, B. Petri)
6. pozsonyi (Posoniensis, B. Martini)
7. székesfehérvári (Albensis, B. Mariae)
8. szepesi (de Scepus, B. Martini)
9. titeli (Titulensis, S. Sapientiae Dei)
10. vasvári (Castrum Ferrei, B. Michaelis)

II. Hiteleshelyi működést folytató *Konventek*, amelyek egy részének (conventus minuti) hiteleshelyi működését az 1351-i törvény, illetőleg az 1353-i pecsétvizsgálat (olv. 130.) megszüntette:

A Szent Benedek rendjéhez tartozók:

1. almádi (de Almad, csak 1353 előtt hiteles hely)
2. bakonybéli (de Beel, csak 1353 előtt)
3. bélai (de Bela)

4. csatári (de Chatar, 1353 előtt)
5. dömölki (de Demenk, 1353 előtt)
6. földvári (de Feuldwar, 1353 előtt)
7. garamszentbenedeki (de iuxta Gron)
8. kapornaki (de Copurnuc)
9. kolozsmonostori (de Clusmonustra)
10. pannonthalmi (de s. monte Pannoniae)
11. pécsváradi (monasterii Waradiensis)
12. somogyvári (de Simigio)
13. szekszárdi (Saxardiensis)
14. szentjogi vagy szentjobbi (olv. 130 .)
15. tatai (de Thata 1353 előtt)
16. tihanyi (de Tichon, 1353 előtt)
17. zalavári (de Zala)
18. zoborhegyi (de Zuburio)

A prémontrei rendhez tartoztak:

1. csornai (de Chorna)
2. háji (de Hoy, káptalan csak 1353 előtt)
3. hatvani (de Hotuon, 1353 előtt)
4. jászói (de Jazow)
5. leleszi (de Lelez)
6. mislyei (Myslensis, káptalan, 1353 előtt)
7. sági (de Saag)
8. turóci (de Turuch)
9. türjei (de Jurle, 1353 előtt)

10. váradelőfoki (de promontorio Waradiensis)

Johannita keresztes konventek:

1. bőli (de Bew, 1353 előtt)
2. budafelhévízi (de colidis aquis Budensibus)
3. csurgói (de Chorgou, 1353 előtt)
4. esztergomi (de Strigonió)
5. soproni (1353 előtt)
6. székesfehérvári (de Alba)
7. tordai (1353 előtt)
8. újudvari (de Nova Curia, 1353 előtt)

Cisztercita rendű konventek:

1. pásztói
2. egresi

Apácakolostorok konventjei:

1. tornai (veszprém megyei apácavásárhelyi)

Dalmát-horvát káptalanok:

1. Scardona
2. Spalato
3. Zara
4. Nova
5. Trau
6. Knin

KALLÓDÓ ARMÁLISAINK NYOMÁBAN

Az elmúlt ötven év során a szemfüles kutató nemegyszer botolhatott kallódó magyar címereslevélre: genfi aukción, bécsi antikvárius kirakatában, múzeumi nyilvántartásban, vagy árverési katalógusban. Pelyvaként szétszóró kiegészítői annak az egyetlen korszerű összefoglalásnak, amely a Magyar Országos Levéltár törzsanyagát 1987-ben nyilvánításba vette¹ és állaggyarapodását az újraindult *Turul* hasábjain továbbra is közzéteszi.² Mindez csupán töredéke annak a mintegy 100 000-re tehető állagnak, amely a *Populus Werböczianus* heraldikai sommáját annak idején jelenthette.³

Hajdanvolt előjogteremtő jellegüktől megfosztva, a címereslevelek immáron a kultúrtörténet, a szépművészet, legfőképpen pedig a társadalomalakulás hírmondóivá váltak. Nem árt hát őket

ekként számontartani, ott és akkor, ahol és amikor nyomon követhetők.⁴

Rögzítsük ennél a java részében még elvégzendő feltárásnak, egy már közzétett karéját, amely 1980-ban látott napvilágot – „szépművészet” ürügyén – a Román Szocialista Köztársaság Tudományos Akadémiájának kiadásában.⁵ – Példaszerűn bemutatott anyaga *Mihail G. Stepha-nescu* és *Jean C. Manescu*, két nemzetközileg jól ismert román heraldikus munkája, tárgya pedig az Akadémia törzsanyagában eredetiben őrzött húsz magyar, magyar vonatkozású, illetve magyar adományozású címereslevél regeszta-leírása és ábrájának bemutatása.

E címereslevelekről, illetve a kedvezményezett családokról csak részben található a magyar szak-

irodalomban említés. Legtöbbjük sokszor fogyatékos is, ha éppen nem hibás. Az anyag többsége ismeretlen. Ennyiben a közzététel forrásfeltáró értékű. Az eredetiek hollétéről eleddig nem volt hazai tudomás. Pótoljuk most e hiányt: parányi tégl a rombadőlt csarnok egy porladó falmaradványához. De: megmaradtak... történjék hát róluk említés.

1. *Bécs, 1563. december 15.* – I. Ferdinánd **DARVASSY** Ambrus pankotai várnagyot (*prefectus arcis Pankotha*) és általa fivéreit, Lászlót és Jánost, valamint édesanyjukat, Erzsébet asszonyt, a Korona és a Respublica Christiana ügyének Ambrus által tett számos szolgálata jutalmául nemességre emeli és nekik címert adományoz.

Címer: Két ötszirmú, aranybibés veres rózsával megrakott jobbharánt ezüst pólya szelte kék pajzsban, a pólyát fedőn jobbra ágaskodó, veres nyelvét öltő, fekete fegyverzetű arany oroszlán, jobbában zöld pávatoll-legyezőt tart. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* a koronából növekvő pajzsbeli oroszlán jobbában cölöpösen emelt aranymarkolatú egyenes kardot tart. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. Az uralkodó aláírását Oláh Miklós esztergomi érsek mint kancellár ellenjegyzí. Függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 399*.

Magyar szakirodalom: Kemp III. 253 p; *KK* I.49. p. (*LR* LII. 312.); *MNZsK* II.(ns) 153–154. pp.; *Bihar* mgr. 625–626; *SiebU* 125. pp., t. 98.

Megjegyzések: Az eredeti ismeretének híján a címerleírás mind Kempelelnél, mind a Nemzetiségi Zsebkönyvben, nemkülönben Bihar vármegye monográfiájában, hibás. Leginkább megközelíti Siebmacheré, bár a jobbharánt pólya itt vízirányos és fedi az oroszlánt, holott eredetileg az oroszlán fekszik a pólyán. Jobbában egyetlen pávatollat lenget, míg az eredetin pávatoll-legyezőt tart. – A Nemzetiségi Zsebkönyv Erzsébetet Ambrus, László és János nővérének mondja, holott (nyilván özvegy) édesanyjuk volt.

2. *Wolkersdorf* (Wolckberstorff; Alsó Ausztria), 1572. augusztus 21. – (II) Miksa Jósvai **VAJDA** Kristóf (*Christophor Wayda de Joswa*) nemességét megújítja és neki címert adományoz. A (nyilván magányos) címerszerző érdeméül említve, hogy Győr várában (*Iaurinum*) sok éven át 50 lovas kapitányaként a török ellen többszörösen kitüntette magát.

Címer: Kék pajzs zöld terén egymásra törő, jobbról magyar és balról török lovas. Az ágaskodó tarka (=fehér/barna) lován ülő magyar előreszegezett lándzsájával átdöfi az elterült pej lováról emelkedni igyekvő, ugyancsak lándzsát tartó törököt. A nagyszakállú magyar lovas fekete öltözékű, fekete kucsmás, válláról ellobogó párdubőr-kacagánnyal; kucsmája párdubőr-szegélyű, rátűzött kócsagtollal. Lova aranyveretes fekete szerszámzatú, homlokvédőjén három fekete strucc toll. A bőven vérző legyőzött török veres kaftánt és turbánt visel, aranymarkolatú handzsárral övezve, balján félholddal és csillaggal rakott, négyzetes rézpajzs. A pajzsfő középhelyén 12-sugarú, zordábrázatú arany napkorong. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* a koronából növekvő, veres nyelvét öltő és veres fegyverzetű arany oroszlán jobbában aranymarkolatú ezüst szablyát tart. *Takarók:* mindkét oldalt kék-arany.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. Az uralkodó aláírását Istvánffi Miklós királyi tanácsos és Listhius János kancelláriai titkár ellenjegyzik. Fehér viaszfésztkű vörös függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 588*.

A magyar szakirodalom nem említi. Ismeretlen a Jósvai Vajda család is, amelynek eredet helye alkalmasint a Gömör megyei Jolsva.

Megjegyzések: Társkezdvezményezettek híján vélelmezhető, hogy a címeradomány egy magányos öreg hadfi jutalmazása. Szakállas arca és tarka lova alkalmasint portré-jellegű. Maga az „antiheraldikus” címerkép valóságghú ruházati és fegyverzeti ábrázolás tekintetében kultúrtörténeti értékű. – Az idős adományos családtalanságára figyelemmel, az adomány személyével feltehetőleg kihalt, ami a szakirodalmi mellőzést is magyarázza.

3. *Gyulafejevárvár, 1597. április 20.* – Báthory Zsigmond fejedelem Rákosi **WAS** Jakabnak, aki Lippa ostrománál vitézül (viriliter) harcolt, hűsége és serénysége jutalmául (*rebus fidei et industriae suae commissis*) nemességet és címert adományoz, továbbá az Aranyosszéken lévő Rákos község beli házát minden adótól és köztelhetőtől mentesíti.

Címer: Kék pajzs alján nyugvó ötágú leveles aranykoronából szembefordulón növekvő, feketén gombolt veresruhás és fekete pörgekalapos, nagybajszú férfi felemelt jobbában aranymarkolatú görbe kardot tart, balját pedig csípején nyugtatja.

– Koronátlan, zárt sisak, sisakdísz nélkül. A sisak-tetőről omló *takarók*: kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, rongált állapotban. A fejedelem aláírását Jósika István kancellár és Balassi János titkár ellenjegyzik. Függőpecsétje elveszett. – Gyűjteményi jelzete: CCCII-2.

A magyar szakirodalom nem említi. – A családból Rákosi Vas István 1651–1652-ben aranyösszei kapitány, vö. Orbán: Székely föld, V.13. p.

Megjegyzések: A címerrajz észrevehetően nem kancelláriai munka, hanem utólagos – a szöveg-leírás híven követő – gyalról befestés.

4. *Gyulafejérvár, 1599. szeptember 18.* – Báthory András fejedelem Récsei **BOER** János (*Joannes Boer de Rechie*) nemességét megújítja és neki címert adományoz, az elődjének, Báthory Zsigmond fejedelemnek tett hív szolgálatok jutalmaként.

Címer: Veres pajzs alján nyugvó, ötágú leveles aranykoronából jobbra növekvő zöldruhas, ezüst mellvértés, zöld pávatollal ékes acélsisakos vitéz felemelt jobbában aranymarkolatú ezüst pallost tart, balját pedig csípején nyugtatja. – Koronás, nyílt tornasisak, sisakdísz nélkül. *Takarók*: kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. A fejedelem aláírása nincsen ellenjegyezve. Függőpecsétje töredezett. – Gyűjteményi jelzete: P 324.

Magyar szakirodalom: NI II. 149. pp., Kemp II. 288. pp. (ahol csak 1701. évi újabb adományuk leírva). A címerkép szerepel Boér Géza: Bárány Ádám tábornok, Bp., 1942. művének 3. oldalán, de adatolása nincsen említve.

Megjegyzések: A pajzsbeli vitéz minden bizonyítással az adományos portré-jellegű ábrázolása. Ugyanez az adományos 1701. január 10-én I. Lipótól, mint erdélyi fejedelemtől, újabb és a fentitől eltérő címert nyert, amelyet a család ma is használ. Báthory András ellenjegyzés nélküli adományának közjogi érvényességéhez talán kétség férhetett? Ez a jogbizonytalanság a címereslevél heraldikai és társadalomtörténeti értékén mitsem változtat. – Nem szerepel e címer Keöpeczi Sebestyén Józsefnek Báthory András fejedelem kevés számú adományát – öt darab – összegező cikkében sem (vö. GF V. (1907) 61–65. pp. és 73–74. pp.), amit ugyan e szerző utóbb román nyelven pótolta be: Portretul unui boer ardelean din timpul lui Mihai Viteazul, „Flacara”, VII. (1922), 14.sz. 24. p.

5. *Gyulafejérvár, 1600. február 18.* – Vitéz Mihály havaselvi vajda, mint Erdély császári főkapitánya,

Sidóvári **CSOKONESTI** (*Chiokoniesty de Jidoara*) Györgynek és általa anyjuk után féltettvéreinek Miklós, János és Péternek, nemességet és címert adományoz, a fejedelmi elődeinek, valamint neki magának tett szolgálatok jutalmául.

Címer: Kék pajzs négyes zöld domborzatán jobbra szökellő, arany agancsú és fegyverzetű természetes szarvas nyakát jobbról balharánt kilőtt ezüsttollú barna nyílvesző járja át. – Koronás, zárt sisak. *Sisakdísz*: a koronából növekvő átlótt pajzsbeli szarvas. *Takarók*: veres-ezüst és kék-arany.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. Mihály vajda aláírása nincsen ellenjegyezve. Függőpecsétje elveszett. – Gyűjteményi jelzete: CCCI-1.

A magyar szakirodalom nem említi. – Puscariu tud róluk: I. 46? p. és II. 398. p.; ez utóbbi helyen mint *Sindea alias Csokonesti* szerepelnek.

Megjegyzések: Az eredeti román családnév *Ciocanesti*. A család 1862-ben még nyolc családfőt számlált *Sindea* néven, Hunyad megyében. Fenti címerük közzétéve, D. Gracianu: *Eraldica Româna*, Bukarest, 1900. a LXII-LXIII. oldal közötti színes műmellékleten.

6. *Prága, 1627. december 7.* – II. Ferdinánd **NYIKORA** (*Nicoara*) Istvánnak, feleségének Újlaky (*Vilaky*) Zsuzsannának és fiúknak Mihálynak, a Korona és a Respublica Christiana ügyének tett hűséges szolgálataik jutalmául nemességet és címert adományoz.

Címer: Veres pajzs lapályos, zöld hármashalmba cölöpösen tűzött zászlórúdról balra lengő három – kék, ezüst, kék – lobogó, a pajzsfő két szegletében egy-egy 6-ágú arany csillagtól kísérve. – Koronás, nyílt tornasisak.

Sisakdísz: jobbról ezüsttel és kékkel, balról arannyal és veressel vágott bivalyszarv-pár között, a koronából növekvő pajzsbeli lobogós zászlórúd. *Takarók*: mindkét oldalt kék-ezüst.

Eredeti hártya, rongált állapotban, fakult színekkel; részben olvashatatlan. Az uralkodó aláírását Sennyei István és Ferenczffy Lőrinc ellenjegyzik. Függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: P 551.

Magyar szakirodalom: NI VIII. 324–326.; Kemp VIII. 26. p.; SiebU 459. p., t. 337. – A címerleírás Nagy Ivánnál és Siebmachernél is az eredetivel egyező; Siebmacher ábrája a három lobogót helytelenül kétcsücskű zászlóként mutatja.

Megjegyzések: A Királyi Könyvekbe nincsen bevezetve. A család utóbb önkényesen a Gyulaházi

előnevet használta. Záradéka szerint címereslevelüket 1629-ben Szabolcs vármegye Gyulaházán tartott közgyűlése hirdette ki.

7. Fogaras, 1635. augusztus 14. – I. Rákóczi György fejedelem Luczai **BREAZUL** Dragicinek és fiainak, Radul, Banciul, Aldea, János, Berzán és Dragici fogarasföldi bojároknak nemességet és címet adományoz.

Címer: Kék pajzs zöld halmán repülésre kész, természetes sas felemelt jobbában aranymarkolatú görbe kardot tart. – Koronás, nyílt tornasisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, rongált állapotban. A fejedelem aláírását Markossfalvi Márton titkár ellenjegyzí. Függepecsétje elveszett. – Gyűjteményi jelzete: CCCII-4.

A magyar szakirodalom nem említi. A román szakirodalom ismeri, V. Literat: Un proces de reînnoasterea boerilor în Tara Oltului, „Revista Istorică”, XVII. (1931), N° 7/9, 208–212. pp.

Megjegyzések: A Breazul családnév a Breazu fogarasi bojárföldre (=Breáza) utal. A család utóbb Breazul *alias* Gama néven is előfordul. Címereslevelüket 1862-ben még őrizték, sőt egy II. Rákóczi György által 1649-ben kelt második armálist is, kardot forgató lovassal; szakirodalmilag úgyszintén ismeretlen. – Az itt tárgyalt armálisba a címerkép nem volt kancelláriailag befestve. Utóbb gyarlómód pótolták és egy rosszul értelmezett „heraldikai udvariassággal” balra fordították.

8. Gyulafejérvár, 1639. június 21. – I. Rákóczi György fejedelem a Havaselvéről beszármazott **HALMÁGYI** Benedeknek nemességet és címet adományoz.

Címer: Kék pajzsban lebegő három lilium-ágú arany koronából növekvő, veres nyelvét öltő arany oroszlán, a tátott szájába jobbról vízirányosan bedöfött ezüst dárdát jobb mancsával kihúzni igyekszik (...ore hastam sernare, ac pede anteriore dextro inde executere...) – Koronás, zárt sisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. A fejedelem aláírását Markossfalvi (Marcossfalvi) Márton titkár ellenjegyzí. Függepecsétje elveszett. – Gyűjteményi jelzete: CCCII-5.

Magyar szakirodalom: Kemp. II. 288. p., Boér *alias* Halmágyi címszó alatt, ahol csak I. Lipóttól utóbb nyert címereslevelük említve (vö. alább, 13. sz. alatt); Petri: Szilágy V. 572–574. pp.

Megjegyzések: Az adományos Benedek a Vitéz Mihály pártján állott és annak bukása után Havaselvére kibujdosott – holis vajdai szolgálatba lépett – Halmágyi István fia. István mint *Capitaneus aulicae militiae Radulli Voivodi* említve, vö. Bethlen Farkas: Historia de rebus transilvanicis, Nagyszeben, 1789, IV. 534. p., V. 191–193. pp., 349. p. és VI. 275. p. – Az egyértelmű leírástól a kifestett címer lényegesen eltér: a koronából növekvő oroszlán mindkét mancsával egy dárda cölöpös nyelét tartja, amelyről balfelé egy veres és egy zöld lobogó leng. – Az eltérő ábrázolás oka ismeretlen.

9. Gyulafejérvár, 1658. február 19. – II. Rákóczi György fejedelem **FONNAI** János remetei román református(!) papnak és általa fiának, a szintén pap Demeternek, feleségének Pokul Erzsébetnek, valamint gyermekeiknek Konstantin, Páska, Mária, Péter és Annának nemességét megújítja és nekik címet adományoz.

Címer: Kék pajzs zöld terén szembeforduló, fekete taláros papi személy jobbával kampós pásztorbotra támaszkodik, baljával pedig keble előtt nyitott Bibliát tart. – Koronás, nyílt tornasisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, rongált állapotban. A címerrajz elmosódott és pontatlan. A fejedelem aláírása nincsen ellenjegyezve. Függepecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete hiányzik.

A magyar szakirodalom nem említi; a román sem ismeri.

Megjegyzések: Az adományos korábbi nemességére történő utalás alapja alkalmasint Bethlen Gábor fejedelemnek 1629. július 13-i, a református papok hivatali nemességéről „örökérvényűn” intézkedő közös címere (vö. Dr. Zsinka Ferenc: Bethlen Gábor címeres levele papok részére, „Nagynyedi Album”, Bp., 1926. 101–110. pp.), amelyet csak II. József 1786. évi 6640. sz. rendelete helyezett hatályon kívül. – Az utólag gyarlón befestett címer a szövegtől lényegesen eltér: vörhenyes csuhás, szakállas és hosszúhajú orthodox pópát ábrázol, aki a Bibliát maga elé, mintegy olvasón tartja; a pásztorbot hiányzik. Mindez a falusi ikonok stílus-kezelésében, bőséges virágdísszel (amiről a leírás nem szól).

10. Torda, 1659. augusztus 23. – A keresztesi táborban. Barcsai Ákos fejedelem együttesen nemesíti muskétás lovas katonáit („zöldpuskások”),

nevezetesen a Kovásra való **BOZGA** Tivadart és fivérét Andrást, **BRATÁN** Zakariást és fivérét Miklóst, **RADA** Ábrahámot és fivérét Istvánt, **BÜZOGÁNY** Jánost és fivérét Miklóst, valamint **UNGOR** Lőrincet, továbbá a Rékapalnokra való **GROSS** Achimot és fivérét Istvánt, a Kölesre való **CSURKA** Lászlót, a Szakállsfalvára való **HARAGOS** Kozmát és fivérét Pétert, valamint **THOMA** Ferencet. – Az első helyen említetteket eddigi szolgálataikért, a „fivéreket” pedig azért, hogy hasonló szolgáltatásokra kedvet kapjanak.

Címer: Kék pajzsban zöld egyenruhás, darutollal ékes, zöld kucsmás lovas (= „zöldpuskás”) jobbjaiban muskétát (*sclopetum*) tart, baljával pedig lovának (színe megadva nincsen) kantárját fékezi. – Koronás, nyílt tornasisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. A leírt címer nincsen kifestve: helye üres.⁶ A fejedelem aláírását Bethlen János kancellár ellenjegyzí. A megerősítésre szolgáló kisebbik fejedelmi vörösviasz pecsét fatokjában ép; a tok fedele hiányzik. – Gyűjteményi jelzete: *P 606*.

A magyar szakirodalom e közös adományt nem említi. Kedvezményezettjei közül utóbb többen is egyedi címereslevelet nyertek. Így a Szakállsfalvára való Haragosok I. Lipóttól 1660-ban (vö. Áldásy IV. 29. p., N° 72.), az Ungurok a Belső-Szolnok megyei Macskamezei előnévvel Apafi Mihálytól 1675. szeptember 19-én (vö. Straub 266. p., N° 780., ábra 207.), a máramarosi Hosszúmezőre került Csúrkák I. Lipóttól 1700-ban (vö. Joódy: Máramaros 64. p.), vagy a Kovásra való Bozgák Kovássy *alias* Bozga néven III. Károlytól 1720. augusztus 9-én (vö. Kemp VI. 223–225. p.), mindannyiszor eltérő címerrel. – Megjegyzendő, hogy Kovási Bratán Zakariás neve (Bretén változatban) már szerepel a II. Rákóczi György által 1658. augusztus 1-jén Fejér György és húsz névszerint felsorolt társának adományozott ugyancsak közös katonai címer kedvezményezettjei között is (vö. Straub 137. p., N° LXXXVI.).

Megjegyzések: A közös adomány – és főként a „fivérek” beléfoglalásának – katonai toborzó – célzata nyilvánvaló. – A kedvezményezettek utódai közül 1862-ben még a következőket tartották nyilván: Kovási Bratán (akik az eredeti címereslevelet akkor Szilágyssomlyón őrizték) Kovási Rada, Kovási Buzogány, Kovási Ungur és Disznópataki Haragos.)⁷

11. Bécs, 1665. június 17. – I. Lipót **NICOLAIDES** Jánosnak és atyai féltestvérének Istvánnak,

a Korona és a Respublica Christiana ügyének tettei szolgálataik jutalmául nemességet és címert adományoz.

Címer: Kék pajzs zöld terén terpeszt jobbra forduló veresruhás, kordován csizmás, ezüstcsatú kék öves, prémszegélyű veres sipkás ifjú, jobbjaiban aranycsillámos fekete pávatoll-legyezőt tart, baljával pedig jobbharánt ezüst lándzsát fektet vállára. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* nyílt fekete sasszárny-pár között a koronán álló természetes daru felemelt jobbjaiban arany kövecset, csőrében pedig két zöld levéllel és egy arany makkal ékes tölgyfaágat tart. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

A nyomtatúnt eredeti hártyról megőrzött fényképmásolat szerint annak állapota rongált. Eredetije 1980-ban Ion C. Voivoreanu birtokában (Anglia), míg színes fénymásolata Dan Dr. Plesianál (Bukarest). Függőpecsétjéről nincsen tudomás. – Gyűjteményi jelzete nincs.

Magyar szakirodalom: Kemp VII. 466; *Köszegi:* Pest 264. p.

Megjegyzések: A Királyi Könyvekbe bevezetve nincsen. – E görög eredetű kereskedő-család már a XVII. században ama nemzetközi kalmársághoz tartozott, amely a Közép-Európa – Közel-Kelet kereskedelmi utat úgyszólván kisajátította. Főbb lerakataik Bécs, Komárom, Pest, Belgrád, Gyurgyevó, Galac. – A Nicolaides család nemesítése idején Veszprémben székelt, a törökkel való „illicitus” árúcserének akkor fontos átmenőhelyén. A havaselvi hadjárat után az átmenetileg osztrák kézre jutott Olténiába költöztek, holis Dolj közelében, Virvorulban szereztek birtokot. Erről nevüket Virvoreanu-ra románosították, ami utóbb a Voivoreanu formában állandósult. Kereskedelmi kapcsolataikat Magyarországgal továbbra is tartották, miáltal itt tárgyalt címerük pecsétlenyomata Pest vármegye levéltárában is fennmaradt (fasc. 265/XI.).

12. Radnót, 1674. július 22. – Apafi Mihály fejedelem Ormányi (*de Armen*) PAP *alias* **HEGYESTR** (*Hegestrii*) Istvánt és fiát Jánost, eddigi „kevésbé nemes” állapotából(?) nemességre emeli és nekik címert adományoz.

Címer: Kék pajzsban szembefordulón terpeszt álló veresruhás vitéz jobbjaival lándzsát emel, amelyről természetes (=hóka-színű) lófarok-dísz balra lobog, balját pedig csípején nyugtatja. – Koronás, zárt sisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* (a

sommás leírásban nem említve): kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. A fejedlem aláírását Lugassi Ferenc titoknak ellenjegyzik. Függőpecsétje ép; fatokjának fedele hiányzik. – Gyűjteményi jelzete: *P 580*.

Magyar szakirodalom: Kemp V. 13. p., Hegyestű néven; *Szolnok-Doboka* mgr. VII. 375. p.

Megjegyzések: A számos Pap-család egyikével sem azonosítható sem a magyar, sem a román szakirodalomban, viszont 1676-ban Hegyest néven igazolta nemességét, épp az eredethelyként a címeradományban említett Belső-Szolnok megyei Ormányban. – A címerkép nem kancelláriai munka. Egy korábbi utólagos befestési kísérlet kitörölt nyomai is észlelhetők. A jelenlegi címerkép esetleg portré-jellegű és adományosa (az 1676-ban nemességét igazoló István) a lófarkas török lándzsát az akkor folyó háborúskodás során zsákmányolhatta.

13. *Bécs, 1701. november 5.* – I. Lipót mint Erdély fejedelme, megerősíti a fogarasföldi Alsókománán élő **BOER** (Bojer) alias **HALMÁGYI** István és Tivadar erdélyi magyar nemességét és nekik új címet adományoz. (Vö. a 8.sz. alatt fentebb mondottakkal!)

Címer: Kék pajzs lankás, zöld hármashalmán nyugvó leveles arany koronából növekvő, veres nyelvét öltő, kettősfarkú arany oroszlán, a vérvőn tátott szájába jobbfelől vízirányt bedöfött ezüst dárdát jobb mellső lábával tartja. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* A koronából növekvő, átdöfött szájú, pajzsbeli oroszlán. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. Az uralkodó aláírását Kálnoky Sámuel és Szentkereszti András ellenjegyzik. Veresviasz függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 329*.

Magyar szakirodalom: Kemp II. 288. p., 307. p.; *KK* I. 250. p. (*LRT* III. 68. p., *Nif* II. 16. p.)

Megjegyzések: A két adományos a 8.sz. alatt fentebb említett Halmágyi Benedek leszármazottja. Az adományozott új címer az 1639. évvel lényegileg egyező. Eltérések: az oroszlán kettősfarkú, a sebződárdát az oroszlán tartja, nem pedig „kihúzni igyekeznek”; végül, a pajzsot tetéző sisak 1639-ben zárt, 1701-ben pedig nyílt tornasisak.

14. *Bécs, 1703. április 23.* – I. Lipót, mint Erdély fejedelme, a Havaselvéről a fogarasföldi Persányra beszármazott **BOIA** Jánosnak és általa (meg nem nevezett) feleségének és fiaiknak, Já-

nosnak és Gábornak, erdélyi magyar nemességet és címet adományoz.

Címer: Kék pajzs zöld tere fölött lebegő három (1,2) arany kasból kirajzó, részben a kasfalán megülő arany méhek. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* a koronából szembefordulón növekvő, feketeruhás és fekete kalpagos, karddal övezett férfi, felemelt jobbában három arany búzakalászt tart, balját pedig csípején nyugtatja. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, némileg rongált állapotban. Az uralkodó aláírását Kálnoky Sámuel és Szentkereszti András ellenjegyzik. Fatokba helyezett vörösviasz függőpecsétje rongált. – Gyűjteményi jelzete: *P 552*.

A *magyar szairodalom* nem említi. Kedvezményezettje esetazonos a *Petri*: Szilágy V. 189. p. alatt Közép-Szolnok megyében említett Boja családdal(?).

Megjegyzések: Az Erdélyi Királyi Könyvekben nincsen bevezetve. Ismerteti Puscariu I. 103. p., 163. p. és II. 43. p., holis a családnév hibás olvasattal Bota formában.

15. *Bécs, 1717. október 8.* – III. VI. Károly, mint Erdély fejedelme, **SZENETESTI** Mátyás, Vintila és Radu (Rodolphus) havasalföldi bojároknak, a közelmúlt török háborúban tanúsított hősi magatartásukért, minek következtében minden havas-elvi jószáguk a pogánytól felprédáltatott, erdélyi magyar nemességet és címet adományoz.

Címer: Kék pajzs zöld hármashalmának középsőjén könyöklő veresruhás jobbkar egy hosszúszerű latin arany talpaskeresztet jobbháránt tart. – Koronás, nyílt tornasisak, sisakdísz nélkül. *Takarók:* veres-ezüst és kék-arany.

Eredeti hártya, kifogástalan állapotban. Az uralkodó aláírása nincsen ellenjegyezve. Függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 330*.

A *magyar szakirodalom* nem említi. Az erdélyi Királyi Könyvekbe nincsen bevezetve. – A román szakirodalomban említi G. Giurescu: Oltenia sub austriaci, Bukarest, 1944., II. 465. p., 2.sz. jegyzet.

Megjegyzések: A családnév mai helyesírással: Sanatescu. Az adománylevél nem említi a három érdekelt egymásközi viszonyát, sem pedig utódait. – Utóbb alkalmasint visszatértek Havasalföldre. Tőlük származott Konstantin Sanatescu tábornok, akit 1944-ben Antonescu tábornagy németbarát diktatúrájának megdőltekor Mihály király miniszterelnökké nevezett ki.

16. Bécs, 1718. március 25. – III. (VI) Károly, mint erdélyi fejedelem, a Vízaknán lakó **BEREBUNA** Miklósnak, a Szebeni Görög Kereskedő Társaság tagjának, és általa feleségének Jeney Annának, fivéreinek Jánosnak és Kelemennek, nemkülönben János feleségének Pap Sárának és leányuknak Máriaának erdélyi és magyar nemességét, valamint címert adományoz.

Címer: Kék pajzs természetes (=sárga) szántójába jobbharánt mélyülő, „hajdani sorsára emlékeztető” (*in memoriam pristini sortis*) fekete ekevas. – Koronás, zárt sisak. *Sisakdísz:* a koronába könyöklő veresruhás jobbkar balra billenő arany mérleg szárát tartja. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Eredeti hártya, rongált állapotban, vízkár nyomival, amely részben a címerrajzot is szétmosta. Az uralkodó aláírását Kászoni János József (= a későbbi báró Bornemissza!) és Alvinczi Sámuel ellenjegyzik. Függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: CCCII–10.

Magyar szakirodalom: Kemp II. 120. p.; KK I. 249. p. (LRTr VI. 559. p.); Nif II. 58. p.

Megjegyzések: Az adományszöveg szerint a Berbuna család tagjai Nádányi János nagyenyedi tanár jobbágysai voltak, akitől felszabadító levelet nyertek (vö. Erdélyi Kancellária, 1718/22. sz. igazolás). A címerkép is társadalmi emelkedésükre utal: az odahagyott „emlékeztető” jobbágysai ekevas pajzsbeli képét a sisakdíszben a sikeres kereskedelmi tevékenységet jelképező arany mérleg tetézi. – A címerrajz néhány részletében eltér a leírástól de messze nem olyan hiányos, mint a Kempelen által jelzett. A Nagy Iván folyóiratban közöltek szerint „a takarók nincsenek leírva”; ez a fellelt eredetiből pontosítható volt.

17. Bács, 1726. március 6. – III. (VI) Károly, mint Erdély fejedelme, a Zalatnán lakó **HAUBALD** vulgo **HENSEL MEDRA** Demeternek, aki még a régi fejedelmek idején (azaz 1691 előtt!) nemcsak számos szolgálatot tett az arany- és higanybányászat terén, hanem a vészterhes időkben veszélyessé vált bányaművelést saját felelősségére folytatta, annak hozadékát a töröknek el nem idegenítette, hanem a császári kincstár számára híven megőrizte, s mind ennek jutalmául zalatnai előljárónak (*praetor*) neveztetett ki, erdélyi magyar nemességet és címert adományoz, valamint általa feleségének, Ááron Johannának, fiúknak Istvánnak, István neje Dobra Ilonának és fiaiknak János és Miklósnak.

Címer: Kék pajzs balharánt elő részén emelkedő természetes (=barna) sziklát jobbról kétkézt emelt csákánnyal törő, hosszúhajú, nagybajuszú, fehér zubbonyos, veres bugyogós és lábszárvédős, fekete bakancsos, fekete bőrkötényes és zöld süvegű bányász. – Koronás nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* a koronából szemközt övig növekvő pajzsbeli bányász felemelt jobbájában arannyal érezett és kristállyal ékelt bányakövet tart, balját pedig csipején nyugtatja. *Takarók:* kék-ezüst és veres-arany.

Bíborbársony kötésű eredeti pergament címerkönyv; címerrajza az első pergamentlap hátoldalán. Az uralkodó aláírását Kászoni J.J. (=János József, ekkor már Bornemissza báró!) ellenjegyzi. Fatokba zárt függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: P 429.

Magyar szakirodalom: KK I. 260. p. (LRTr VII. 632. p.), ahol a Haubald név a Handbald torzult formában. – Kempelen különös módon nem említi IV. 472. p. illetve 497–498. p. alatti helyén, jöllehet az V. 29. p. és VII. 140. p. hivatkozási helyeken oda utal.

Megjegyzések: Az eredeti név valószínűleg Medra Demeter, román származásra mutat, míg a zalatnai német munkáltatók toldhatták hozzá a Haubald és Hensel ragadványneveket. – A címeralak bizonyára portré-jellegű; ruházata és szerkezetei tekintetében kultur- és ipartörténeti fontosságú.

18. Bécs, 1753. július 30. – Mária Terézia, mint Erdély fejedelemaasszonya négy **NOVÁK** fivérnek; Kristófnak és feleségének Kristoff Máriaának, Jakabnak és feleségének Ötves Annának, Mártonnak és feleségének Fodor Ilonának, valamint Emánuelnek és feleségének Daniel Annának, szamosújvári örmény kereskedőknek, akik a havasalföldi Focsaniból Erdélybe költözött Novák Jakab fiai, a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeik jutalmazásaként erdélyi magyar nemességet és címert adományoz.

Címer: Veressel és késsel vágva; fent, egyenlőszárú latin aranykeresztre függesztve egyensúlyban tartott ezüst kalmár-mérleg; lent, zöld hármashalom középsőjén jobbra forduló, veres csőrű és fegyverzetű, zártszárnyú fehér galamb, csőrében zöldleves olajággal. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdísz:* a koronán álló pajzsbeli galamb az olajággal. *Takarók:* veres-arany és kék-ezüst.

Bíborbársony kötésű eredeti pergament címerkönyv; címerrajza az első pergamentlap hátoldalán.

lán. Az uralkodónó aláírása nincsen ellenjegyezve. Aranyozott fémtokba zárt függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 397*.

Magyar szakirodalom: Kemp VIII. 7–9. p.; KK I.274. p. (LRTr X. 266. p.) KK II.152. p.; Daróczy 1935, 140–155. pp.; Orosz: Heves 209–210. pp.; Temesváry 170–174. pp.; Szongott 135–136. pp.; Karácsonyi: Békés III. 189–190. pp.; Lendvai: Temes III. 143–146. pp.; Temes mgr. 416. p.; SiebU 456. p., t.335., SiebTr 280. p., t.209.

Megjegyzések: Eredeti örmény családnevük *Ávák*, ami csak Erdélyben hasonult át a magyar fülnek jobban csendülő *Novák* formára (vö. Szongott 135). A család ma is virágzik. Egyik ága a Szamosújvári, egy másik a Torockószentgyörgyi előnevet használja. egy harmadik ág 1887. október 15-én a Szentmiklósi előnév adományozásában részesült (vö. KK II. 152. p.; LR LXIX.22).

19. *Bécs, 1762. július 22.* – Mária Terézia, mint Erdély fejedelemsasszonya, **LUKÁCS** Jakab erzsébetvárosi örmény kerskedőnek és számvevőnek (*quaestor*), feleségének Thodor Margitnak, valamint gyermekeiknek Tódor, Gergely, Lukács, János, Mária Anna, Sákhár és Horopszimének a hazai kereskedelem előmozdítása körül szerzett érdemeik, valamint az éppen dúló (=„Hétéves”) háború költségeihez önként felajánlott pénzadományuk jutalmazására erdélyi magyar nemességet és címet adományoz.

Címer: Kék pajzs alján, ezüst szarufa alatt, természetes gally-fészkén jobbra fordulón ülő ezüst pelikán, feltépett keble vérevel három fiát táplálja. A szarufa csúcsa felett a pajzs fő középhelyén 6-ágú arany csillag, a két felszálló ág mentén pedig egy-egy beforduló, veres nyelvű arany oroszlán, felemelt jobbjában a jobboldali zöld pálmaágot, a baloldali aranymarkolatú görbe kardot tart. – Koronás, nyílt tornasisak. *Sisakdtsz:* A koronából térdtől (*inguinetenus*) növekvő pajzsbeli oroszlánok egyike, felemelt jobbjában kardot és pálmaágot fog össze. *Takarók:* kék-arany és veres-ezüst.

Bíborbársony kötésű, eredeti pergament címerkönyv; címerrajza és első pergamentlap hátoldalán. Az uralkodónó aláírása nincsen ellenjegyezve. Fatokba zárt függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 398*.

Magyar szakirodalom: NI VII. 299–200 pp.; Kemp VI. 436–439 pp.; KK I.270. (LRTr XI.47); MNZsK II. (ns) 411–413.; Szongott 115., Temesváry 159–162. pp.; Barna-Sümegehy: Csanád 118–

119. pp.; Lendvai: Temes III. 93–95. pp.; Temes mgr. 415. p.

Megjegyzések: A ma is virágzó család az Erzsébetvárosi előnevet használja. Egy másik águk, ugyancsak erzsébetvárosi kereskedők, már korábban, 1760. október 7-én, nyert ugyancsak Mária Teréziától szintúgy erdélyi magyar nemességet, a fentebb leírttal azonos címerrel (vö. KK I. 270. p., LRTr X. 663. p.; Temesváry 155–158. p. és Barna-Sümegehy: Csanád, 118. p.). E másik címereslevél eredetijét a Magyar Országos Levéltár őrzi (vö. Straub 274. p., N° 1055 és uo. 230. p.). – A család egyik tagja, György, Békés vármegye főispánja, feleségül vevén Báró Perényi Marjoriét, gyermekeik György, Miklós és Sándor, 1912. december 12-én engedélyt nyertek, hogy címerüket a Perényi címerrel egyesítve használhassák, anyai családjuk bárói rangjának egyidejű átruházásával és a Perényi családnévnek előnévként való használatával, a Báró Perényi Lukács formában (vö. KK II. 162. p.; LR LXXII. 879. p.). E bárói águk szintúgy virágzik (vö. Gudenus: XX. századi főnemesség, II. 220–222. pp.).

20. *Pozsony, 1790. november 18.* – II. Lipót **PHILADELPHI** Mátyásnak, Jasay város főorvosának, a legutóbbi török háborúk során a Moldvában táborozó császári és királyi sereg érdekében kifejtett hivatásos és egyéb szolgálatai jutalmául, magyar nemességet és címet adományoz.

Címer: Kékkel és veressel négyelt pajzs 1. és 4. mezejében három-három ezüst szarufa; 2. és 3. mezejében egy-egy jobbrafordult, veres nyelvű öltő és veres fegyverzetű arany oroszlán felemelt jobbjában hegyével jobbraháránt lefordított, tollasvégi ezüst nyílveszőt tart. – Koronás nyílt tornasisak. *Sisakdtsz:* a koronából térdtől (*inguinetenus*) növekvőn, a nyilat tartó pajzsbeli oroszlán. *Takarók:* kék-ezüst és veres-arany.

Bíborbársony kötésű, eredeti pergament címerkönyv; címerrajza az első pergamentlap hátoldalán. Az uralkodó aláírása nincsen ellenjegyezve. Fémtokba zárt függőpecsétje ép. – Gyűjteményi jelzete: *P 570*.

Magyar szakirodalom: NI IX. 288. p.; Kemp VIII. 306. p.; KK I.169. p. (LR LV. 336. p.); Áldásy VI. 121. p. No 139. p. (itt latin címerleírás az Udvari Kancellária levéltárának 1791. augusztus 31-én kelt hiteles másolata alapján); SiebU 502, 6.366.

Megjegyzések: A magyar szakirodalom rendkívül szűkszavú mind az adomány, mind pedig ked-

vezményezettje tekintetében, annak ellenére, hogy a XVIII. század román szellemi elitjének egyik vezető személyiségéről van szó. – A görög származású, Raguzában született Mateo Philadelphi 1775–1785 között igazgatta a iasi-i (Jászvásár, Moldva) Szt. Spiridion kórházat. A török háborúk során jeles szolgálatokat tett nemcsak a közegészségügy, a sebesült-ápolás és a járvány-fékezés tekintetében, hanem nagy körültekintést igénylő diplomáciai feladatokat is ellátott, úgy is mint török tolmács. – Philadelphi volt a román szabadságharc egyik alapítója. Első két fokozatát a pesti nagypáholyban, a harmadikat pedig a nagyszabonyi erdélyi páholyban nyerte. Levelezésben állott a magyar és erdélyi felvilágosodás több vezéralakjával. Utódai nem maradtak.

*

Ezzel végére értünk a Román Tudományos Akadémia törzssanyagában őrzött húsz magyar, illetve magyar vonatkozású címereslevél szakmai ismertetésének. Regeszták tekintetében az Áldás-adta alapelveket követtük, feltüntetve az adomány keltének helyét és napi dátumát, az adományozó uralkodót, a címerszerzőt és az általa nemesített további kedvezményezetteket, illetve a csoportos nemesítések mindahány érdekeltjét. Végül – amennyiben az oklevél ezt említi – az adományos érdemeit is. – A címerleírást nagyobb közérthetőség kedvéért magyar fordításban közöltük. Követi ezt az eredeti diploma morfológiai leírása, majd az érintett családok magyar, illetve román szakirodalmi említéseinek jegyzéke. A magyarázó megjegyzések részint esetleges hiba kiigazítások, részint pedig a tárgyalt családokat ágyazzák be koruk társadalmi összképébe. – Mindez a magyar címereslevél-feltárás tudományos hasznosításának lehetőségeit mutatja be.

Amire két jeles román kollégánk szempontjai közül itt és most nem térünk ki, az a címerábrák és keret-díszítményük művészettörténeti kiértékelése. Szintén nem elhanyagolandó szempont, sőt a két szerző estében annak idején ez a megjelentetés lehetőségének előfeltétele is volt. Ezért hát erre is bőven és – valljuk meg, nem minden érdem nélkül – részletesen kitérnék. Gondosan leírják a címerháttér műalkotási elemeit, amelyek – főként a XVIII. századtól kezdve (amidőn a címeradomány mindinkább egy társadalmi elit-aktus jellegét ölti) az úgyszintén a rangosságához kötődő miniatúra-művészetnek mintegy párdarabjai. Ugyanakkor

társadalomtörténeti érték és kultúra-fenntartó is: hány lerombolt műemlék, vagy azóta csúffá tett táj emléket nem őrzik ezek a „hátterek”, avagy hány viselettörténeti, illetve fegyvertani pontosítást is: a díszöltönytől a munkaruháig, a lószerszámtól a bányászcsákányig, vagy az ekevasig... Hazai címerkép-anyagunknak ilyen kiértékelése még megoldására váró feladat. Ha a *Turul* hasábjain a heraldikai felmérés és besorolás nyerhet is csak indokolt közzétételt, mind a fentebb mondtak mégis további kihívások maradnak, még ha itt és most csak közjogi lényegükre összpontosítunk is.

Ám ez az elsődleges lényeg szintúgy háttér-tüköröző lehet a jelenkori tudományosság árnyaltabb megközelítésében: társadalmi magatartásról is tanulmányozhatunk. Már e húsz példából is kitűnik, hogy sem a királyok, sem a fejedelmek nem voltak különböztető figyelemmel a nemzetiségi hovatartozásra; csakis a szerzett érdemeket, vagy a Koronának tett szolgálatokat mérlegelték. Így hát egy tudatos nemzetfeletti elit-válogatás szempontja dominál, ahol békén fér meg egymással a magyar, román, német, örmény vagy görög kedvezményezett. Ám *közjogilag* mindez a magyar nemességet gyarapította, aminek sohasem volt előfeltétele a magyar *anyanyelv*, annak ellenére, hogy *teljes* jogot biztosított a magyar *közügyekben* való részvétellel legyen az községi, vármegyei, vagy országos szinten.

Pusztá véletlen folytán ez a húsz példa a magyar nemesítés szinte mindahány társadalomtörténeti esetére példát tud nyújtani. – Látjuk a Respublica Christiana nemzetfeletti eszméjéért a pogányság ellen harcolókat (Darvassy, Szenetesi, Ormányi Pap, Vajda...), a zsold nélkül maradt katonák jogos keservének a társadalmi emelkedés útja megnyitásával való „kártalanítást” (Barcsai Ákos „zöldpuskás” adománya), a vagyonosodó polgárságnak anyagi áldozatok árán a kiváltságosok körébe való bejutását célzó feltörését (Nicolaidés, Novák, Lukács), vagy az egyéni intellektuális kiváltság jutalmazását (Philadelphi). – Ugyanakkor az egyszerűbb emberek alacsonyabb röptű igényei sem maradnak figyelmen kívül: a házat adómentesíteni igyekvő derék katona (Rákosi Was), vagy a szorgosan méhészkedő serény földműves (Boia) esetében.

Tegyük még szóvá két drámai határesetet. Fonnai János a Rákócziak által kezdeményezett erdélyi román reformáció papja, akinek címerleírása még egy falusi kálvinista tiszteletes képét

tükrözi, utólag befestett címerrajza félévszázad teltén „a papot” már mint orthodox pópát ábrázolja „a falusi ikónok stílusában”... Példája ez az ellenreformáció miatt megtorpant erdélyi evangélizáció csődjének. – Másik határeset a Zaránd megyei színmagyar Halmágyiaké, akik az 1600-as századforduló Mihály vajda (Básta) Székely Mózes fémjelezte nagy zűrzavarában „rossz lóra téve” végülis kibújdotak Havasalföldre, ahonnan visszatérőn már nem a magyar nemességhez, hanem a fogarasföldi bojársághoz csatlakoztak.

De vannak örvendetes példáink is a magyar nemesi rendszernek a rátermettek társadalmi előrejutását megkönnyítő magatartására, amely nemcsak a humanum, hanem a practicum tekintetében is jóval túlszárnyalta – mert túl tudta rajta magát tenni – a korabeli Európa szűkenlátó mezeiségét. Példája ennek a felszabadított jobbágy-

ból jómódú kereskedővé váló Berebuna Miklós, vagy a magányosan bányászó és munkája gyümölcsét a Kincstárnak beszolgáltató Medra Deme-ter esete. Midkettőjük számára kitárul a *Populus Werbőczianus* társadalomegészítő kapuja.

Folytathatnók még ezt az elemzést, amelynek azonban egy társadalomtörténeti kiadványban lenne mégiscsak inkább helye. Ám e nagy téma nyomát még ott is egyelőre hiába keressük... Majdani lehetőségének talán záloga lehet az a megállapítás, hogy a címereslevelek tanulmányozásának szüksége és értelme messze túlmutat a pusztán közjogi, etnikai, vagy művészettörténeti megközelítés triászán. Magának a társadalomnak önkénytelen néma, de megszólaltatásra nagyon is tükrei.

E makromorfológia jegyében kell gyűjtésüket, feltárásukat és elemzésüket folytatni.

Vajay Szabolcs

JEGYZETEK

1. Nyulásziné Straub Éva: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein, Budapest, 1987.

2. Uő.: Címereslevél gyarapodás a Magyar Országos Levéltárban; „Turul XLV. (1951–1992), 45–48 pp.; LXVI. (1993), 29–32. pp.

3. A *Populus Werbőczianus* állagba vétele még hozzátétön is nehéz. Az 1526 előtti adományokból a „régí” Királyi Könyvek tragikus odaveszte miatt alig több mint száz kiadvány maradt töredékes hírmondóul. Az „új” Királyi Könyvek lényegileg csak a birtokadományos – *bene possessionati* – nemességet tartották nyilván az *armalista* jogosítottak tömegével szemben. A fejedelm-kori Erdély adományai pedig mindmáig kiadatlanok. – Az Illéssy János és Pettkő Béla összeállította hivatalos repertórium (Magyarország 1527–1867; Erdély 1691–1848) 5990+1128 címszava városi címereket, címadományokat és nemesség igazolásokat is tartalmaz. Vegyük mégis ezt alapul és adjuk még hozzá a Királyi Könyveknek Gerő József gondozta 1867–1918 közötti 2323 címszavát. Ezzel a „hivatalos” állag 9341 adományt tesz ki. – Társadalomtörténeti tudomásunk másik részlege a tudományos kiadványok anyagából adódik. A Siebmacher-féle gyűjtemény öt magyar kötete 7267, az erdélyi 2454, a horvát-szlavón pedig 2111 címerleírást, illetve ábrát örökít meg. Adjuk még hozzá az Áldásy-sorozat 5571 címszavát és Ny. Straub Éva 1173 Országos Levéltári felmérését, illetve a Sándor Imre kiadta 291 erdélyi armálist, s talán a csonkán maradt Magyarország Címeres könyve I. (és egyetlen) kötetének (A-C) 1619 darabját is. Ezzel eljutunk egy 21 396-os állaghoz (az átfedésekre és a közületi címerek levonására való tekintet nélkül). – A „hivatalos” és a „tudományos” gyűjtés kettőse tehát mintegy 30 000 darab. S ha mégennyit feltételezünk a helytörténeti, családtörténeti és folyóirati közlések szintjén, még akkor is csak 60 %-át értük el a vélelmezett 100 000-es állagnak. – Vannak további feladataink!...

4. Ez a nyomkövetés nem mindig eredményes... Címereslevelek iránt érdeklődőn, efféle válaszok is adódnak: „Volt ne-

künk is ilyesmink, kérem, de amikor egyszer elkopott a küszöb, öregapám azzal tömítette...”, vagy: „Nagyanyám egyszer szétdarabolta a befőttes üvegek borítására...”, vagy még: „Egyik iszákos ősöm a korcsmárosnál hagyta zálogban; oda is veszett...” – Megannyi végleges megsemmisülés.

5. *Stephanescu, Mihail C., Manescu, Jean C.*: Enluminures héraldiques des XVIe-XVIIIe siècles dans la collection de l'Académie roumaine, „Revue roumaine d'Histoire de l'art”, série Beaux-Arts, publication de l'Académie des sciences sociales et politiques de la République socialiste de Roumanie, t. XVII. (1980), 13–45 pp. (avec 20 illustrations), Bucarest, 1980.

6. A ló színe ezért ismeretlen. Más, hasonló adományok esetén, általában: pej.

7. E két utóbbi nyilván azonos az eltérő előnévvel egyedi nemességet nyert Macskamezei Ungur, illetve Szakállasfalvi Haragos családok egy-egy „helybenmaradt” ágával. – Az előnévként használt származás helyek világot vetnek a „zöldpuskások” toborzási területére is, amely a Közép-Szolnok – Kővárvidék – Belső-Szolnok térszóra utal, azaz az 1876. évi vármegyei rendezést követően: Szilágy, Szatmár és Szolnok-Doboka megyékre.

Forrásrövidítések

Nem említjük a csak egy-egy ízben idézett műveket, amelyek a szöveghelyen feloldva szerepelnek.

Áldásy, Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei, 1200–1909; I-VIII., Budapest, 1904–1940;

Barna-Sümeghy: Csanád, Barna János és Sümeghy Dezső: Nemes családok Csanádvármegyében, Makó, 1913;

Bihar mgr., Bihar vármegye és Nagyvárad monográfiája, „Magyarország Vármegyéi és Városai”, V., Budapest, 1901;

Daróczy, Daróczy Zoltán (szerk.) Nemesi Évkönyv, Bp., 1923–1935;

Gudenus: XX. századi főnemesség, Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája, II. (K-O), Bp., 1993;

GF, Genealógiai Füzetek, (szerk. Sándor és Sebestyén József), I–XII., Kolozsvár, 1903–1914;

Joódy: Máramaros, Joódy Pál: Máramaros vármegye 1749–1769. évi nemesség vizsgálata, Máramarossziget, 1943;

Karácsonyi: Békés, Dr. Karácsonyi János: Békésvármegye története, I–III., Gyula 1896;

Kemp, Kempelen Béla: Magyar nemesi családok, I–XI., Bp., 1911–1932;

KK I, Illéssy János és Pettkó Béla: A Királyi Könyvek. Jegyzéke a bennük foglalt nemesség, cím, címer, előnév s honosság adományozásoknak, 1527–1867, Bp., 1895;

KK II, Gerő József: A Királyi Könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly királyok által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke, Bp., 1940;

Kőszeghi: Pest, Kőszeghi Sándor: Nemes családok Pestvármegyében, Bp., 1899;

Lendvai: Temes, Lendvai Miklós. Temes vármegye nemes családjai, I–III., (A–O), Bp., 1896–1905;

LR, Libri Regii, I–LXXIII.; kézirat, a Magyar Országos Levéltárban;

LRT, Libri Regii Transsylvaniae; I–XV., kézirat, a Magyar Országos Levéltárban;

MNZsK, Dr. Pettkó Béla és ifj. dr. Reiszig Ede (szerk.) Magyar Nemzeti Zsebkönyv: második rész: Nemes családok, Bp., 1905;

NI, Nagy Iván: Magyarország családai, címerekkel és nemzedékrendi táblákkal, I–XII., és pótkötet, Pest, 1857–1868;

NI, Nagy Iván: családtörténeti értesítő címerekkel és le származási táblákkal, (szerk. Komáromy András és Pettkó Béla), I–III., Bp., 1899–1901;

Orbán: Székelyföld, Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, I–VI., Pest, 1868–1873;

Orosz: Heves, Orosz Ernő: Heves és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai, Eger, 1906;

Petri: Szilágy, Dr. Petri Mór: Szilágy vármegye monográphiája, I–VI., Bp., 1901–1904;

Puscariu, I. cav. de Puscariu: Date istorice privitoare la familiile nobile romane, I–II., Nagyszomben, 1892–1895;

Straub, Nyulásziné Straub Éva: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein, Bp., 1987;

Szolnok-Doboka mgr, Kádár József, Tagányi Károly és Dr. Réthy László (szerk.): Szolnok-Doboka vármegye monográphiája, I–VII., Deés, 1901–1905;

Szongott, Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealógiája, Szamosújvár, 1898;

Temes mgr., Temes vármegye és Temesvár monográfiája, „Magyarország Vármegyéi és Városai”, XXII, Bp., 1912;

Temesváry, Temesváry János: A magyar-örmény nemes családok címerlevelei, Szamosújvár, 1896.

2. KISEBB ROVATOK

CÍMERESLEVÉL-GYARAPODÁS A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN

A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti, vagy formahű, hitelesített másolatban megtalálható címereslevelekről az 1980. december 31-i állapotot tükröző levéltári segédlet¹ megjelenése óta történt gyarapodás ismertetésének folytatása² az alábbi jegyzék.

A címereslevelekről a következő adatokat közöljük: a fő címerszerző nevét, azt, hogy az adomány mire vonatkozik (címer, nemesség, rangemelés, stb.), továbbá megadjuk azoknak a személyeknek a nevét, akik a fő címerszerző által az adományban részesültek. Ez után következik a címer heraldikai leírása. Megjegyzésként szerepel, ha hamisítás nyoma fedezhető fel, ha a címerkép helye üresen maradt az oklevélen, ha az oklevél szövege eltér a szokványostól. A tárgyalt oklevél levéltári jelzete zárja az ismertetést, előtte utalás olvasható, ha Áldásy Antal: A MNM Könyvtárának Címereslevelei c. kiadványban³ az oklevél szerepel.

1. Nagy Péter, rákosi

1701. január 26., Bécs

I. Lipót

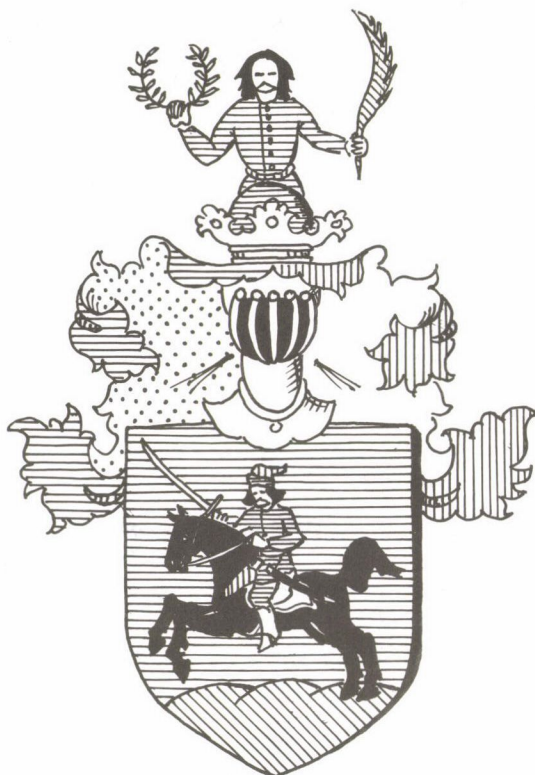
nemesség és címer

általa: testvérei János és Boldizsár

Címerleírás: álló, hegyestalpú pajzs kék mezejében zöld hármashalmon arany díszítésű, vörös takarós, arany szerzős fekete lovon jobbra vágatató, arany sújtásos kék ruhás, süveges, arany csizmás, bajszos férfi oldalán arany díszítésű fekete kardhüvely és vörös lóding, jobbjában átlósan tartott arany markolatú ezüst kard, baljával a kantárt tartja. *Sisak:* szembe fordult, nyitott, koronás sisak. *Sisakdísz:* szembe fordult, kinövő helyzetű, kék ruhás, vörös öves férfi, felemelt jobbjában arany babérkoszorú, baljában pálmaág, teste egy részét a koronából kinövő kék kör(?) fedi. *Takaró:* kék-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: az oklevél a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címet leírja, utolsó lapján kihirdetési záradék. A zöld bársony kötésű, könyv formájú oklevél és függő pecsétje ép.

Jelzete: R 341 Nyárády Gábor gyűjtemény

1. Nagy Péter címere (1701)

2. Vácsi István

1715. január 15., Bécs

III. Károly

nemesség és címer

Címerleírás: kerekialpú tárcsapajzs kék mezejében zöld domb közepéből kinövő zöld levelű 1 zöld fűrtű szőlőtőke,

2. Váci István címere (1715)

3. Vida Imre címere (1719)

melyen balra fordulva arany vértetű feketeig áll a szőlőt csipegetve. *Sisak*: szembe néző, nyitott, koronás. [rajzon téves – szerk.] *Sisakdtlsz*: koronából kinövő helyzetben a pajzsbeli kép. *Takaró*: kék-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: Az oklevél megemlíti, hogy Bethlen Sándor gróf közbenjárására, annak jobbágját nemesíti meg, az érdemeket nem részletezi, a címet leírja, a plikán kihirdetési záradék. A hártya sérült, restaurált, függő pecsét elveszett.

Jelzete: R 64

3. Vida Imre

1719. szeptember 23., Bécs

III. Károly

általa: felesége Hevenyessy Erzsébet, fiai István és Imre nemesség és címer elismerése

Címerleírás: álló, ívelt talpú tárcsapajzs kék mezejében zöld talajon, fekete lovon jobbra vágató zöld mentés, süveges, vörös nadrágos, arany csizmás férfi jobbáiban átlós helyzetű arany markolatú ezüst kard, baljával az arany kantárt tartja(?), oldalán vörös lóding. *Sisak*: jobbra fordult, nyitott, koronás. *Sisakdtlsz*: a középső levélén könyöklő helyzetben zöld ruhás kar karddal. *Takaró*: kék-zöld(!)-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: az oklevél a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címet leírja, de a jobb oldali takarót csak kék-aranyként jelzi, a plikán kihirdetési záradék. A hártya sérült, restaurált, szövege nehezen olvasható, a függő pecsét leszakadva. – Áldásy V.k. 57.p. 136.sz. Kézirattári feljegyzésre hivatkozik,

az eredetiről nem tud, utal Siebmacher⁴ 715.p. 489.t.I., az ott szereplő kép az oklevél címerleírásával egyezik. – Az MOL őrizetében, az R 64-es gyűjteményben található Vida Imre 1715-ben kelt, szövegében kis eltérést mutató, címerképében azonos, más kéz által festett oklevele, melyen nincs kancelláriai ellenjegyzés és nincs kihirdetési záradék, továbbá az uralkodó aláírása hamisítvány. Feltehetően az oklevél nem került 1715-ben kiadásra, így keletkezett az 1719-es újabb adománylevel, a Királyi Könyvbe is csak az 1719-es került bejegyzésre.

Jelzete: R 64

4. Kengyel Gábor és testvére Mihály, érhatvani

1720. december 2., Bécs

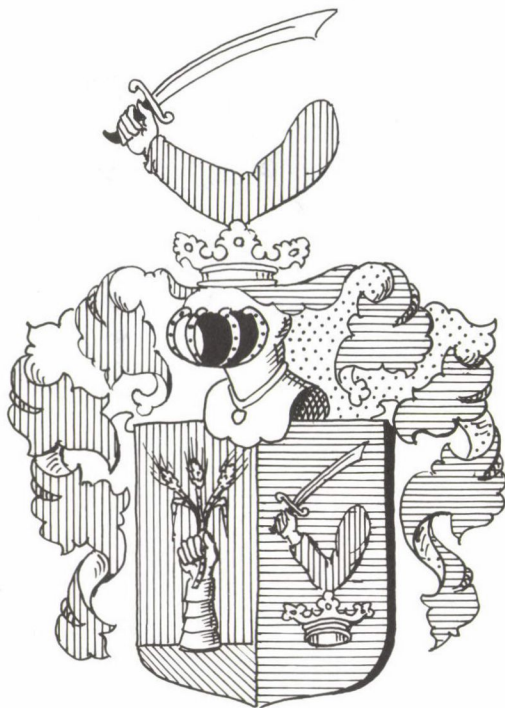
III. Károly nemesség megerősítése és címerbővítés

Címerleírás: álló, hegyestalpú pajzs vörössel és kékkel hasított vörös mezejében zöld talajból kinyúló kar három arany búzakalászt tart, a kék mezőben lebegő koronán könyöklő vörös ruhás kar kardot tart. *Sisak*: jobbra fordult, nyitott. *Sisakdtlsz*: a bal oldali mező képe. *Takaró*: vörös-ezüst(?), kék(?) - arany(?).

Megjegyzés: A szöveg szerint néhai Kengyel Gábor és Zsigmond részére kiállított adománylevel megerősítése. Az oklevél a címerszerzők érdemeit nem részletezi, a plikán két kihirdetési záradék. Az oklevél sérült, restaurált, nehezen olvasható, függő pecsét töredéke. – Áldásy V.k. 75.p. 183.sz. Kézirattári feljegyzés alapján: „Az oklevél szövege megemlíti, hogy az adományt nyertek nagatyja Kengyel al. Százaz Mihály II.

Rákóczi Györgytől kapott nemességet, atyjuk Száraz Mihály I. József alatt a katonai pályán szolgálva közlegényből századosig emelkedett.”

Jelzete: R 64

4. Kengyel Gábor és Mihály címere (1720)

5. Temesváry András, csongrádi adószedő

1735. augusztus 16., Bécs

III. Károly

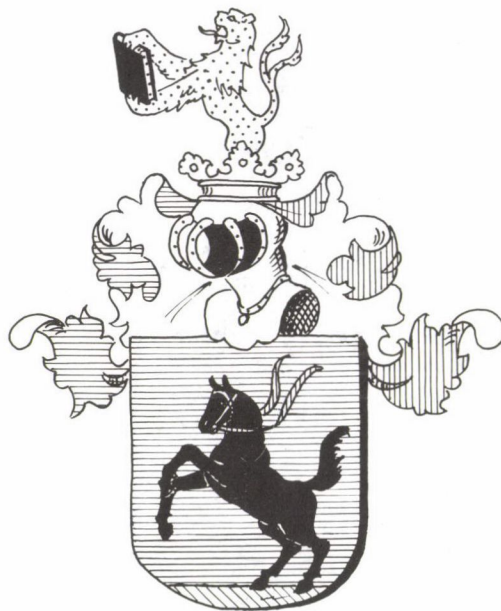
általa: felesége Mártonosy Anna Mária, gyermekei János, József, András, Anna Mária

nemesség és címer

Címerleírás: álló, kerek talpú(?) pajzs kék mezejében zöld talajon jobbra ágaskodó fekete ló, nyakánál a vörös kantár hátrafelé lebeg. *Sisak:* jobbra fordult, nyitott, koronás. *Sisakdísz:* kétfarkú arany oroszlán jobbra fordult, kinövő helyzetben, mancsaival arany díszítésű könyvet tart. *Takaró:* kék-ezüst, vörös-ezüst.

Megjegyzés: A címerszerző érdemeit nem részletezi, a címet leírja, az erősen sérült, restaurált oklevél szövege helyenként nem olvasható, címerképe elmosódott, a függő pecsét sérült; a plikán kihirdetési záradék. – Áldásy, V.k. 148.p. 308.sz. Kézirattári feljegyzés alapján, eredetiről nem tud, utal Siebmacher, 660.p. 459.t.: Áldásynál a dátumban augusztus 18. szerepel, Siebmachernél a mező arany, különben a kép u.az.

Jelzete: R 64

5. Temesváry András címere (1735)

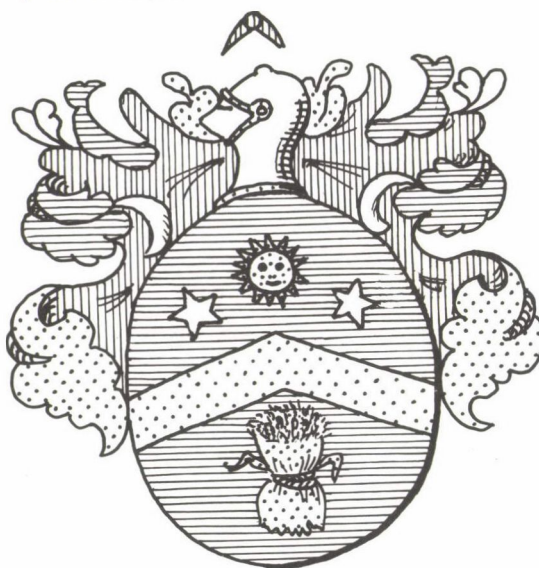
6. Bertherand Ferenc és testvére Miklós

1744. május 15., Bécs

III. Ferenc lotharingiai fejedelem

nemesség és címer

Címerleírás: tojásdad pajzs kék mezejének közepén arany szarufa, felette közepén arany sugaras emberarcú nap, két oldalt egy-egy ötágú ezüst csillag; a mező alsó részében arany búzakéve. *Sisak:* jobbra fordult csórsisak. *Takaró:* ezüst-arany-kék-vörös (sic)

6. Bertherand Ferenc és Miklós címere (1744)

Megjegyzés: az oklevél leírja a címet és a testvéreknek a királynő szolgálatában szerzett katonai érdemeit. A bőrkötésű oklevél és függő pecsétje (lovaspecsét) ép.

Jelzet: P 1881 Teleki Andor gyűjtemény

7. Rozár Ferenc Mihály, kapitány

1751. április 26., Bécs

Mária Terézia

nemesség és címer

általa: fia Pál, lánya Terézia

Címerleírás: álló, hegyestalpú pajzs vörös mezejében lebegő, jobbra lépő, arany oroszlán jobbájában arany markolatú, ezüst karddal. *Sisak:* jobbra fordult, nyitott, koronás. *Sisakdísz:* a pajzsbeli kép kinövő helyzetben. *Takaró:* vörös-arany.

Megjegyzés: az oklevél a címet leírja, a címerszerző katonai érdemeit nem részletezi, az utolsó lapra rávezették a kihirdetés tényét. A vörös bársony kötésű oklevél ép, függő pecsétje elveszett. – Áldásy, V.k. 262.p. 528.sz. Kézirattári feljegyzés alapján, eredetiről nem tud, utal Siebmacher, 551.p. 394.t., az ott látható kép megegyezik a címerképpel.

Jelzete: P 1881 Teleki Andor gyűjtemény

7. Rozár Ferenc Mihály címere (1755)

8. Hegedüs Ferenc, másik Ferenc és György

1753. július 2., Bécs

Mária Terézia

nemesség és címer

Címerleírás: álló, csücsköstalpú pajzs felső kék mezejének közepén kinövő helyzetű három arany búzakalász, az alsó

8. Hegedüs Ferenc, másik Ferenc és György címere (1753)

mező vörössel és ezüsttel vízszintesen nyolcszor, függőlegesen ötször sakkozott. *Sisak:* jobbra fordult, nyitott, koronás. *Sisakdísz:* két fekete sasszárny között a pajzsbeli búzakalászok. *Takaró:* kék-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: az oklevél a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címet leírja, az ép oklevél plikáján 2. hátoldalán további 3 kihirdetési záradék, függő pecsétje ép. – Áldásy V.k. 282.p. 563.sz. alatt Kézirattári feljegyzés alapján ismerteti az oklevelet, az eredetiről nem tud; Siebmacher, 229.p. 178.t. II. a Királyi Könyvre hivatkozva ismerteti az oklevelet, a heraldikai rajzban eltérő (kerektalpú) a pajzs formája és az alsó rész 5-ször, ill. 3-szor sakkozott.

Jelzete: R 64

9. Kreshay János, Fehér vármegyei ítélőmester

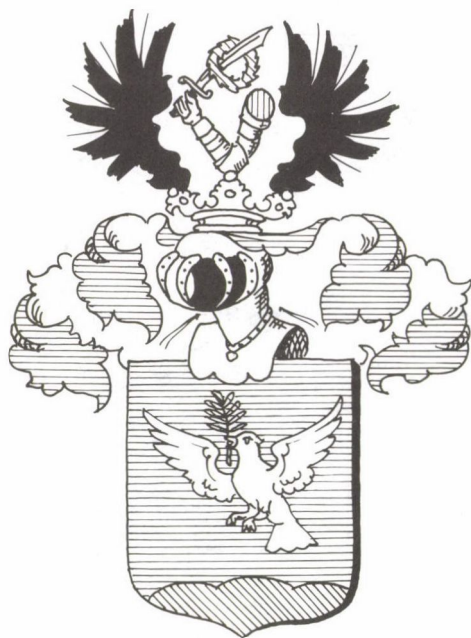
1755. november 24., Bécs

Mária Terézia

nemesség és címer

általa: felesége Kovács Anna Mária, gyermekei József, Tamás, Ferenc, Gáspár, Katalin

Címerleírás: álló, hegyestalpú pajzs kék mezejében zöld hármashalom közepe felett jobbra repülő, vörös vértetű fehér galamb csőrében zöld olajággal. *Sisak:* jobbra fordult, nyitott, koronás. *Sisakdísz:* két fekete sasszárny között a korona középső levelén könyöklő páncélos jobbkar arany mar-

9. Kreskay János címere (1755)

kolatú ezüst kardot tart, a kardra zöld babérkoszorú van fűzve. *Takaró:* kék-ezüst.

Megjegyzés: az oklevél a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címet leírja, a plikán kihirdetési záradék, a hártya és a függő pecsét ép. – Áldásy, V.k. 300–301.pp. 595.sz. Kézirattári feljegyzés alapján, eredetiről nem tud, utal Siebmacher 344.p. 260.t. az ott szereplő rajz ezzel megegyező, az oklevél keltét 1756-re teszi.

Jelzete: R 64

Nyulásziné Straub Éva

JEGYZETEK

1. A Magyar Országos Levéltárban őrzött címereslevelek jegyzéke. Összeállította Nyulásziné Straub Éva. Forrástudományi segédletek 2. MOL Bp., 1981. Kézirat.

2. Előző részek in: Turul 65.k. 1951–1992. 45–48.pp., 66.k. 1993/1–2.füzet. Bp., 1993. 29–32.pp., 66.k. 1993/4.füzet. Bp., 1993. 30–33.pp., 67. k. 1994/1–2, füzet. Bp., 1994. 48–50.pp.

3. Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának Címereslevelei 1–8. k. Bp., 1904–1942.

4. J. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch, Adel von Ungarn. Nürnberg, 1893.

KÖNYVISMERTETÉSEK

A magyarországi középkori latinság szótára. Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae (szerk. BORONKAI Iván és SZOVÁK Kornél.) Argumentum Kiadó kiadása. Budapest, 1993. IV. kötet. F-H.

A magyar középkorkutatás talán legnagyobb vállalkozása, a középkorban Magyarországon használt latin szavak szótára több évtizedes gyűjtőmunka után napjainkban kötetenként folyamatosan megjelenik. A IV. kötet nemrég látott napvilágot, s több mint 300 oldalon több ezer olyan szót tartalmaz, amelyek az f, g és h betűvel kezdődnek. A kitartóan szorgalmas gyűjtőmunka eredményeképpen a szótár megjelenő kötetei nemcsak a klasszikus latin szótárakban nem található, de a magyarországi latinságban használatos szavakat tartalmazza, hanem számbavesz minden olyan szót, amely a középkorban latin szövegbe szöve előfordult Magyarországon. Ennek köszönhetően nemcsak az egyes szavak jelentését találja meg a segítségével az olvasó, hanem a középkori magyar történeti forrásokhoz válogatott mutatóként is használható a szótár. Az egyes szavak jelentésén, jelentésváltozatain kívül a szótár mindig a teljes szövegösszefüggésbe ágyazva hozza a szavakat, tehát megkíméli a kutatót attól, hogy egy adott szó kapcsán elővegyen minden olyan forrást, amelyben a szótár jelzi, hogy a keresett szó előfordul.

A szótár erejét, használhatóságát a gyakorlatban lehet igazán megismerni. Hogy kedvet kapjon az ismerkedéshez az olvasó, csábító lehetőséget kínál, ha a szótár néhány jellemző sajátosságát felidézük.

Rendkívül fontos tudni, hogy egy-egy szó az adott szövegösszefüggésben miként értelmezendő, hiszen az egyes latin

szavaknak több értelme is lehet a magyar nyelvben. Vegyük pl. a „filius” szót, amely klasszikus értelemben valakinek a fiúgyermekét jelenti, a középkorban azonban alighanem félreértés lenne ilyen értelmet tulajdonítani a szónak, ha azt történetesen egy főpap használja hívei valamelyikére. A „genealogia” mai értelemben az egyik történeti segédtudomány, amely egyes személyek leszármazásának kutatásával foglalkozik. A középkorban is megtalálhatjuk az ehhez közelálló jelentését, de tudnunk kell azt is, hogy családot vagy nemzetséget is jelenthet. A középkori társadalomtörténet speciális kategóriája a „de genere” kifejezés, amelyet a nemzetségi összetartozás jelölésére használtak a középkor korai szakaszában. Ám a „genus” szó jelentése ennél sokkal tágabb értelmű, hiszen nemcsak az egész emberi nemre, sőt nemcsak egy-egy nép egészére alkalmazható ez a szó, hanem az egybetartozó dolgok és fogalmak jelölése minden téren.

Sok segítséget jelent az egyes szavak jelentésének magyar és latin nyelven való megadása, de alkalmanként félrevezető is lehet. A hiteles helyek embereinek megbízhatóságát a „fide dignus” kifejezéssel jelölték. Éppen ezért jelentőségük felnagyításának is tűnhet, ha „közhitelű” szóval fejezzük ki megbízhatóságukat. A közhitelűség ugyanis csak a hiteleshelyet illette meg, s nem egyes tagjait. Természetesen az más kérdés, hogy a „megbízható” (= fide dignus) hiteleshelyi ember jelen-

tése lesz végül közhitelűvé, amikor a hiteleshelyen azt írásba foglalják.

A klasszikus szótárakban is megtalálható, ámbar jelentésváltozáson átment szavakon túlmenően bőséges kínálatot nyújt a szótár ezen kötete is a nem latin, mégcsak nem is az újlatin nyelvek nálunk latinosan (is) használt szavaiból. Hogy csak néhány példát idézzek, ilyen a magyar „hodnogio/hadnagy”, a német „furmanus/Fuhrmann” vagy a délszláv „granicies/granica”. Persze nyelvészeti nézve kérdéses, helyesen hozza-e a középlatin szótár azokat a népnyelvi megnevezéseket, amelyek semmi jelét nem mutatják annak, hogy latin szóként értelmezték őket. Latin szövegkörnyezete dacára sem tartható latin szónak pl. a „gyertyán”, viszont kétségtelenül latin szóként használták a „hacuka” szót, hiszen még ragozzák is mondat közben. Valóban nem tekintették latin szónak sem a hámort, sem a hutát, mivel mellette ott találjuk a „dictus/nevezett” jelzót. Persze nem indokolhatatlan ezen szavak felvétele, hiszen ezek is fontos adatokat jelentenek a kutatóknak.

Alkalmos a szótár arra is, hogy a hibásan publikált szavak helyes alakját is megismerjük; erre akár csokorra való jó példát is lehetne hozni, de elégedjünk meg egy-két példával. Ide tartozik többek között a „fricida”, ami tulajdonképpen a „fratricida” vagy a „fulcus”, ami helyesen „sulcus”.

A grammatikai meghatározása az egyes szavaknak már a szó alakjának felvételéből is tükröződik, s így könnyen eldönthető grammatikailag minek minősítették a szótár szerkesztői a forrásokból előkerülő szavakat. Az azonos alakok esetén természetesen csak az egyik szó szótári alakját találjuk, de utalnak rá, ha közben szófaj váltás történt. Így lesz a „hospitalis, -e” melléknév „hospitale, -is n.” főnévvé kihagyásos szerkezetben. Talán valóban nem indokolt ilyen esetben külön szócikként felvenni az azonos alakú, mégis más szófajú szavakat, ámde nem indokolt a „gero” participium perfectum alakjából, ha az „id” pronomén mellett jelzőként találjuk, egy „gestum, -i n.” szócikket készíteni.

Az egymásután megjelenő kötetek megannyi szellemi csemeget kínálunk a középkori forrásokat mindennap hivatásból forgató szakembereknek, s elmondhatatlan nagy segítséget nyújtanak az e forrásokat saját örömeikre búvárló érdeklődőknek. Akármilyen vészük kézbe ezeket a forrásokat, óhatatlanul rászorulunk a szótár egyre gyarapodó kötetekre, s ha kézbe vettük, azzal a biztos tudattal tehetjük le, nem hiába forgattuk.

Érszegi Géza

MOLLAY Károly: *Első telekkönyv. Erstes Grundbuch (1480–1553). Sopron város történeti forrásai*
Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A) sorozat, 1. kötet – Reihe A, Band 1.

Sorozatszerkesztő/Herausgegeben von G. SZENDE Katalin. A Soproni Levéltár és a Soproni Múzeum kiadása. Sopron, 1993. 235 p.

Az első soproni telekkönyv rendkívül becses forrása a város belső történetének. Ebbe kerültek bejegyzésre azok az ügyletek, amelyeket a város polgárai kötöttek. Városi telekkönyv vezetésére már 1459-ből van adat, amely Zigler János városi jegyző kezéhez köthető. A folyamatos városi könyv vezetése azonban utódához, Steck János városi jegyző (1475–1487) tevékenységéhez fűződik. Az általa elkezdett városi könyvet utódai, városi jegyzők folytatták. 12 egymást követő városi jegyző kezére vallanak a bejegyzések az első 1480 és 1551 között írott városi könyvben. Az egyes városi ügyleteken túlmenően a városi könyv különösen értékes forrás a város helyrajzi képének felvázolásához. Az 1479 és 1554 közötti időszak polgármestereinek és bírójának mindeddig legteljesebb archontológiáját is köszönhetjük az első városi könyvnek.

E rendkívüli értékes forrás közzététele nyelvészeti alaposággal történt. Betűhűen követi a kiadás az eredeti forrásban található kis- és nagybetűket, a diakritikus jeleket az a, o, u betűk feletti kettőspontok tekintetében következetesen feltüntetve. Ami azonban a szöveg központozását illeti, az közelíti a maihoz, hiszen a szövegkiadónak a szövegghúság mellett a szöveg értelmezése is a feladata. A szöveg értelmezését szolgálja a rövidítések következetes feloldása. Ha nem egyértelmű a feloldása a rövidítésjelnek, akkor kerek zárójelben találjuk a valószínűsíthető megoldást. A pénzek és mértékegységek viszont az eredeti szövegben használt zárójelben, a keltezés feloldását szöveg közben kerek zárjelek között találjuk. Az eredeti szöveg lapszéli betoldásait lábjegyzetekben lehetjük fel.

Az értékes forráseggyüttes használatát hivatott elősegíteni a hozzá készült mutató. A név- és tárgymutató mind a hely- és családneveket mind a tárgyak neveit egyetlen betűrendben

közi. Általában egy-egy név német alakjánál találjuk meg a keresett szót, mégpedig annak „modernizált”, tehát újfelnémet alakjában. A családnévek tekintetében nemcsak a kutató van nehéz helyzetben, hanem a kiadó is, hiszen sokszor nem dönthető el egy-egy név esetében, hogy az csak az illető foglalkozásának a jelölésére vagy már családnévvé rögzült. A német megnevezések mellett ott találjuk a magyar elnevezést is, sőt külön szójegyzék segíti egyes „elavult”, kevésbé ismert szavak jobb megértését mind németül, mind pedig magyarul.

Sopron város első fentmaradt telekkönyvének kiadása nemcsak Sopron város történetének kutatói számára jelent komoly nyereséget, hanem mind a magyar, mind a német nyelvtörténész gazdag kincsesbányára lel benne, ahogy a városi élettel foglalkozók és jogtörténészek is haszonnal forgathatják e precízen készített forráskiadványt. A gazdag forrás lelkiismeretes kiadásának szöveggondozása révén fontos alapul szolgál a további kutatásokhoz, s biztos támpontot kínálhat jelentős következtetések levonásához.

Ha ennyi gondos munka ellenére is csak lassan kerül majd bele a tudomány vérkeringésébe ez a rendkívül fontos forrás, talán tulajdonítható annak is, hogy a mutató összeállításában megnyílvánuló segíteni akarás nem lelt adekvált kifejezést nyomtatott formájában. A vastagon szedett helységnevek alá besorolt kurzív tárgyszavak és álló betűvel szedett személynevek kellős közepén olykor csak jelentős kutatással sikerül tisztázni az olvasónak, hová is tartozik mindez, s – ezt már félve tehetem hozzá – az értékes munkától elkápráztatva is látható: a kulcsin nem a belbecshez igazodik.

Érszegi Géza

ZVANUT, Maja: Zbirka pečatnikov v Narodnem Muzeju v Ljubljani – Die Siegeltyparsammlung des Nationalmuseums in Ljubljana. SITULA. Razprave Narodnega Muzeja v Ljubljani – Dissertationes Musei Nationalis Labacensis. 31. (Ljubljana 1993.) 179 pp., 225 ábrával, ISBN 86-80651-04-4

A ljubljana (Laibach) Nemzeti Múzeum, elődje, a Krajnai Tartományi Múzeum 1823-as megalakulásától kezdve gyűjti a pecsétnyomókat. Ezt a 224 darabból álló (+ függelékrészen: 28 db gumibélyegző és fém poncoló) gyűjteményt mutatja be a nyomdatechnikailag igen izléses, párhuzamosan szlovén és német nyelvű kiadvány.

A katalógus tartalmazza minden egyes pecsétnyomó feliratát, anyagát, formáját, a pecsétkép rövid – nem heraldikai – leírását, méretét, korát, leltári számát és kitűnő minőségű, 1:1 méretarányú fényképét. Megtalálható a gyűjtemény története és az egyes pecsétfajták rövid összefoglaló elemzése is.

A pecsétnyomók megoszlása a következő:

Időben:	
XIII. sz.	2
XIV. sz.	4
XV. sz.	4
XVI. sz.	9
XVI/XVII. sz.	5
XVII. sz.	30
XVII/XVIII. sz.	7
XVIII. sz.	41
XVIII/XIX. sz.	6
XIX. sz.	113
XX. sz.	3
függelék (XIX/XX. sz.)	28

Típusok szerint:

uralkodók	2
illir tartományi pecsétek	35
országos és tartományi hivatalok és bíróságok	24
uradalmak	7
katonai hatóságok és intézmények	5
egyházi intézmények és méltóságviselők	17
városok	7
céhek	15
ipari üzemek	2
iskolák	11
kulturális intézmények	4
egyesületek	7
magánszemélyek	87
azonosítatlan	1

A kötet kisebb hibái – pld. a német-római és osztrák császári címer összekeverése, stb. – ellenére is szinte mintaszerűnek mondható

Felettebb kíváncsot volna, ha hazai múzeumaink pecsétnyomó-gyűjteményeiről is napvilágot láthatnának hasonló katalógusok.

Rainer Pál

GÖMBÖS Tamás: A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei. A protestáns egyházak jelképei, a szentek jelképes ábrázolása címerekben. (Tellér Reklám Kiadó és Szolgáltató KFT. kiadása. Budapest 1993.) 206 p., 207 (jórészt színes) illusztrációval. ISBN 963-8178-01-9

A közelmúltban a címben jelzett új kötettel gyarapodott a történeti segédtudomány. A vegyész szerző részben a r.k. egyház szerzetes- és lovagrendjeinek címereit és viseleteit ismerteti, összesen 47 férfi és 10 női szerzetesrendét, köztük nem egy olyanét is, amely Magyarországon egyáltalán nem, vagy csak alig szerepelt a történelem során. Részint azonban a kötet címét jóval meghaladva, sokkal bővebb ismeretanyaghoz is juttat. Ugyanis minden egyes rendnél megtaláljuk annak rövid történetét, alapítójának életleírását, az adott rend legjellemzőbb sajátosságait, továbbá esetleges hazai vonatkozásait is. A munkát így erős heraldikai jellege mellett is voltaképpen, ha egy szóval kívánnánk jellemezni, döntően inkább művelődéstörténetinek mondhatnánk.

E munkának szakirodalmunkban szinte egyáltalán nincsenek előzményei. Az egyházi heraldikával is foglalkozó korábbi szerzőink inkább a pecséthasználattal tárgyalták. Találkozunk ugyan az irodalomban világi és szerzetesi papi címerekkel

(jobbára címeres pecsétekkel) is, de ezek inkább az egyes személyek, s nem az egyházi testületek címerei voltak (természetesen akadnak kivételek is).

Ami a viseleteket illeti e téma még annyi előzményre sem tekinthet vissza, mint a címerek. Miután e területnek – legalábbis tudásunk szerint – külföldön is alig-alig akad irodalma, megérdemelte volna a részletesebb tárgyalást is. Bár minden egyes rendnél szerepel a rendi öltözet meglehetősen sommás leírása és többnyire képe is, talán bővebb részletekbe is lehetett volna bocsájtkozni. Nyilván a rendalapítások óta eltelt évszázadok során, ha csekély mértékben is, de az öltözetek is változtak – erre egyébként a kötetben is találunk néhány, többnyire csak egészen modern példát, – másrészt az egyes rendeken belül is minden bizonnyal eltérő öltözetet viselt egy novicius és mondjuk a rendház vezetője. Örömmel látnánk, ha e kezdeményezés a későbbiekben egy önálló, ki-fejezetten a rendi öltözeteket tárgyaló kötethez vezetne.

(Ugyancsak öröndetes lenne a világi papság múltbeli öltözködésének feltárása is.)

A kötetben megtalálható az egyházi heraldikában leggyakoribb címerképek, továbbá néhány ismertebb – nagyrészt magyar – szent ábrázolásmódjának és attribútumának katalógusszerű ismertetése.

Rövid, inkább csak toldalékszerű áttekintést nyerünk az evangélikus és református egyházak címereiről is.

A munkát bibliográfiai jegyzék és névmutató egészíti ki.

Bár a kötet nem mentes számos kisebb-nagyobb pontatlanságtól, tévedéstől, s kötése sem mondható sikerültnek, mégis haszonnal forgathatják a téma iránt érdeklődők, s ha csak a figyelmet sikerült vele felkelteni e meglehetősen elhanyagolt szakterület iránt, s további követőkre, az egyes részművek pontosabb kidolgozására ösztökél egyeseket, már ez is jelentős eredménynek mondható.

Rainer Pál

TOMIČIĆ, JASNA szerk.: Znamenja vlasti i časti u Hrvatskoj u 19. stoljeću. (Hatalmi és hivatali jelvények (jelképek) a 19. századi Horvátországban) Hrvatski Povijesni Muzej kiadása Zágráb 1993. 139 o., VIII. színes tábla, 145 fekete-fehér – szöveggözüti – illusztráció. A tanulmányok német összefoglalókkal. ISBN 953-6046-01-6

1994. január 11. és 1994. március 27. között igen érdekes, nagyszabású kiállítás volt Zágrábban a Hrvatski Povijesni Muzej-ban „Hatalmi és hivatali jelvények, jelképek a 19. századi Horvátországban”. A kiállításához jelent meg egy igen színvonalas kiviteli katalógus.

A kötet első részében, a szerkesztő rövid előszavát követően különféle tudományos tanulmányok találhatók: *Bo-rošak-Marijanović, Jelena*: A horvát bánok zászlói. (22–29. pp.); *Sercer, Marija*: A horvát bánok beiktatási szertartásai. (30–47. pp.) Uő.: Nemesi szabályok. (48–55. pp.); Uő.: Öltözeti előírás a Cs. és kir. Horvát és Szlavonországbeli tisztviselők számára, különös tekintettel a szabályára. (56–61. pp.); *Bregovac Pisk, Marina*: Horvátországi portrészorozatok a XIX. század második felében. (62–99. pp.).

A különböző horvátországi gyűjtemények anyagából létrehozott kiállítást részletes tudományos katalógus mutatja be (73–129. pp.).

Az anyag a következő főbb témakörökre tagoldódott: báni zászlók (1–6. szám), báni buzogányok (7–8. szám), horvát bánok arcképei-festmények (9–19. szám), horvát bánok grafi-

kai ábrázolásai (20–24. szám), horvát nemesi arcképek – festmények (25–42. szám), horvát nemesek és politikusok portréi – litográfiák (43–47. szám), tisztviselői portrék (48–50. szám), horvát nemesek fényképei (51–69. szám), horvát bánok szabályai (70–73. szám), horvát nemesek szabályai (74–103. szám), tisztviselői szabályok (104–118. szám), díszöltözetek (119–122. szám), kiegészítők (123–134. szám), veduták, történelmi helyszínek ábrázolásai (135–139. szám), levéltári dokumentumok (140–144. szám), fényképek (145–157. szám).

A katalógust képjegyzék (130. p.), személy- (131–133. pp.) és helynévmutató (133–134. pp.) egészíti ki.

A kötet a legkülönfélébb történelmi segédtudományok, így az archontológia, falerisztika, genealógiai insigniológia, szfragisztika, történelmi fegyvertan, történelmi ikonográfia, vexillológia, viselettörténet szempontjából közöl nagyszámú, eddig javarészt ismeretlen adalékot. Az itt közölt ismeretek – tekintettel a tanulmányokhoz kapcsolt német összefoglalásokra – feltehetően hamarosan beépülnek majd a magyarországi szakirodalomba is.

Pandula Attila

HAZAI ÉS NEMZETKÖZI HÍREK

1994. augusztus 4-én Székesfehérváron nyílt meg Magyar főpapi címerek címmel heraldikai kiállítás.

Székesfehérváron minden év augusztus 14-e a katolikus egyház ünnepe. 1994-ben erre az alkalomra rendezték meg *Polgár Marianne* grafikus *Magyar főpapi címerek* című kiállítását. A megnyitó beszédet a szép számmal egybegyűltek előtt dr. Takács Nándor székesfehérvári megyéspüspök és dr. Ladocsa Gáspár katolikus tábori püspök tartotta. A boltíves termék ódon hangulata fokozta a falakon lévő mintegy 230 főpapi címer hatását. A heraldikai kiállításon híven követhető volt a magyar történelem utolsó hat évszázada. Érdekeséggé vált egy külön falon helyezték el a székesfehérvári püspökök összegyűjtött címereit, közöttük olyan kiemelkedő személyt, mint Prohászka Ottokár. – A grafikusnő heraldikai anyaga több mint 300 színes festett címet tartalmaz. Ilyen egységes formában nincs hasonló az egyház birtokában, ezért célszerűnek mutatkozna a címereket együtt tartani, kiegészí-

teni az új vagy esetleg újonnan felbukkanó címerekkel és helyet biztosítva számára állandó hozzáférhetőséget, kutatási lehetőséget nyújtani az érdeklődőknek.

A kiállítás ajánló sorai: „Úgy gondolom – és talán nem túl szubjektív az értelmezésem – ha azt mondom: aki családja címerét keresi-kutatja, vagy netán címerre vágyik, vagy ha csupán gyönyörködik benne, gyökereit keresi egy felszínes világban.

Létünk a családban, a család történetében, a nagyobb családban, a nemzet történetében kapaszkodókat keres, s általa biztonságot, és ezért rendkívül fontos, hogy a történelmi diszciplína művelésével példát, mintát adjon erre, segítsen mindannyiunkat arra, hogy ezen egzisztenciális kapaszkodókat keressük és megtaláljuk.

Egy-egy címer kifejezője a közösségnek és az egyénnek, elmondja, ami másokkal összeköt és azt is, ami más, megtanít tiszteletre, hálára az ősök, múltunk iránt. Üzenete van, tanít,

ha hozzá fordulunk, és így nemcsak arisztokrata családoknak a kiváltság-üzene, nemcsak püspököknek kasztudatot, rangot és egyéb evilági hiúságokat sugall, hanem arra a fundamentumra utal sajátos jel- és jelzőrendszerével, akire létünk, történelmünk, benne családjaink története és egyéni életünk biztonsága is épül, végül is a **TEREMTŐRE**."

Dr. Várszegi Asztrik püspök, pannonhalmi főapát

* * *

1994. október 12-én a Magyar Történelmi Társulat Igazgató választmányi ülést tartott, melyen Nyulásziné Straub Éva beszámolt a Turul szerkesztőség évi szakmai munkájáról. A beszámolót a választmány jóváhagyólag tudomásul vette.

* * *

A XXI. Nemzetközi Genealógiai és Heraldikai Kongresszus ezidén Luxemburg városában ült össze, augusztus 28-tól szeptember 3-ig. – A 202 résztvevő 31 ország szakmai elítjét képviselte, közöttük magyar részről Bertényi Iván (Budapest) és Vajay Szabolcs (Svájc). – A Kongresszus témái: (1) A kivándorlás genealógiai és demográfiai kötődései; és (2) A Város és lakói: genealógiai és heraldikai vetületük. – Az első témakörben Vajay a XVI. és XVII. század latinamerikai társadalmi rétegződésének genealógiai vonatkozásairól értekezett, míg a másodikban Bertényi a jelenkori magyar közületi címeralko-

tás eredményeit mutatta be, maga is józanul bírálva annak egyes kiáltó fonásait, amelyeknek vetített bemutatása nemegyszer élénk nemzetközi derűtséget keltett. Az ezt követő vitán kialakult egybehangzó vélemény szerint, Magyarország alkalmasint az utolsó európai állam, Bulgária és Albánia kivételével, ahol a közületi címeralkotás még nincs egy illetékes véleményező szerv szakmai ellenőrzésének alávetve. Hasonló intézmények, hozzászóló szomszédaink és az orosz delegátus bejelentése szerint, Közép-Kelet-Európa szerte már befejezett ténynek számítanak.

A Kongresszus díszelnöke, Jaczues Santer luxemburgi miniszterelnök – azóta az Európa Közöség soros elnöke – volt, az ülést pedig a luxemburgi trónörökös-nagyherceg nyitotta meg. A záró ülésre a korszerűen helyreállított viandeni középkori kastély-erődben került sor, holis többek között a Genealógiai és Heraldikai Társaságok Nemzetközi Szövetségének díj- és emlékérem kiosztása is végbement. Az emlékérmek egyik kedvezményezettje Bozó Gyula festőművész, aki heraldikai kispasztikájának nemzetközi minősége címén nyerte el kitüntetését. Kumorovitz L. Bernát, Filkorn Pál, Borsa Iván és Feketekuty László után, ő az ötödik magyar nemzetközi kitüntetett. – A luxemburgi Kongresszuson elhangzottak 1995-ben kötet formájában is megjelennek. – Jegyezzük meg még, hogy a 202 résztvevő közül 19 volt tengerentúli (7 országból) és 16 Közép-Kelet-Európából (úgyszintén 7 országból); a legnépesebb delegációk a német (33), a belga (23) és a luxemburgi (21) voltak.

TURUL (LXVII) No 4 Zusammenfassung

Dr. László Feketekuty stellt die Ahnentafel des mächtigen Palatins, des Grafen Pál (Paul) Pálffy zusammen; Ahneherrn eines blühenden Magnatengeschlechts. Die väterliche Linie entstammt jenem „*vacuum societatis*“ nach der verlorenen Schlacht bei Mohács (1526), wo die Besten des alten feudalen Adels ihr Grab fanden. Die Begabtesten der „*homines novi*“ konnten unter diesen Umständen schnell eine Karriere machen, infolge der Streitigkeiten zwischen zwei Prätendenten, bzw. der doppelten Königswahl im gespaltenen Ungarn. Pál Pálffy kam 1589 zur Welt und erreichte im Jahre 1649 die oberste Würde des Königreichs, nachdem er 1634 den ungarischen Grafentitel erhalten hatte. Sein Vater wurde schon 1581 baronisiert. Das Familienvermögen stammte hauptsächlich von der mütterlichen Seite, d.h. von Maria Fugger, die das bis 1945 im Familienbesitz gebliebene Stammschloss und Gut Vöröskő (Biebersburg, Červený Kamen, Slowakei) in die Familie brachte. Der Zusammenhang mit anderen Uradelsgeschlechtern ist durch die Person der Grossmutter väterlicherseits, Zsófia Dersffy gesichert, deren Abstammung bis zum 13-ten Jahrhundert bekannt ist. Der Autor untersucht die Ahnentafel bis zur siebenten Generation, wobei er grösstenteils die väterliche Linie behandelt, angesichts der Tatsache, dass die Fuggerschen Ahnen in der deutschen Fachliteratur bekannt genug sind. Der Autor zählt neben früher weniger

bekannten Namen auch Vertreter führender mittelalterlicher Adelsgeschlechter auf, die in der Ahnenreihe erscheinen. Eine soziologische Untersuchung ergänzt die Studie, die die gesellschaftliche Umschichtung und die Mobilität der ungarischen Elite widerspiegelt an der Schwelle von grossen Veränderungen im 16-ten Jahrhundert.

Dr. István Balló untersucht die Rolle der von den *loci credibiles* erlassenen authentischen Diplome im mittelalterlichen Ungarn. Diese Organe haben damals die Funktion des öffentlichen Notars ausgeübt. Diese „glaubwürdigen Orte“, die eigentlich die regionalen Vertreter der königlichen Kanzlei waren, wurden von kirchlichen Würdenträgern (Kapitel, Kloster, Orden) verwaltet. Ausser des Prozesses der Diplomausfertigung untersucht der Autor auch die Urkundensammlungen, die seit dem 17-ten Jahrhundert ein Inventar der bekannten Diplome enthielten. Ausser der Auseinandersetzung der diesbezüglichen Prozeduren wird auch die Rolle der Schlüsselfigur der Durchführung, des *Pristaldus* untersucht. Der Autor betont die erstrangige Wichtigkeit der Archive der glaubwürdigen Orte. Letzters werden diesmal nur fragmentarisch behandelt, obwohl sie eine Quelle von höchster Wichtigkeit hinsichtlich der Wirtschafts- und Gesellschaftsgeschichte des Landes bedeuten. Der authentische Siegel dieser mittelalterlichen Verwaltungsorgane dienten zum unbestrittenen Beweis einer Tatsache, selbst nach Einführung der öffent-

lichen Notariate nach westeuropäischen Gebrauch, die nur im 16-ten Jahrhundert in Ungarn auftreten. Die Beilage des Artikels enthält eine ausführliche Liste der mittelalterlichen glaubwürdigen Orte, deren Gesamtzahl ungefähr 70 betrug, die Nebenländer der Krone (die vormaligen Königreiche Kroatien, Slawonien und Dalmatien) inbegriffen.

Prof. Szabolcs de Vajay führt 20 auf Ungarn bezügliche Wappenbriefe vor, welche teils von den Königen von Ungarn, teils von den Fürsten von Siebenbürgen verliehen wurden und bisher völlig oder schlecht bekannt in Ungarn waren. Die Originale werden in der Sammlung der Rumänischen Akademie der Wissenschaften aufbewahrt. Ursprünglich sind diese Dokumente von Mihail C. Stefanescu und Jean C. Manescu, hervorragende rumänische Heraldiker registriert worden, die – angesichts des gegenüber der Heraldik bewiesenen Misstrauens in jenen Zeiten – ihre Aufmerksamkeit eher auf die künstlichen Werte und die Qualität dieser Embleme gerichtet hatten. Als solche Werke wurden sie in der rumänischen Revue der Kunstgeschichte veröffentlicht. Die von den Autoren vollführte Analyse hat aber soziologischer Aspekte dieser Wappenschenkungen nicht entbehrt. Die Erwerber der Wappenbriefe gehörten einer breiten Skala von verschiedenen gesellschaftlichen Schichten: Bauer, Soldaten, Kaufleute, protestantische Pastoren, usw. Was ihre ethnische Zugehörigkeit anbelangt, stehen Ungarn, Rumänen, Armenier nebeneinander.

Das beweist, dass man in jener Zeit eher als Untertan galt, wobei die ethnische Zugehörigkeit eine Nebensache war. Das bürgte für eine Art gesellschaftlichen Friedens, dessen Mangel nun in unserem – angeblich fortschrittenen – Zeitalter zu vielen grausamen Konsequenzen führt.

In der folgenden Rubrik setzt Éva Nyulászi-Straub das Inventar der im Archiv kürzlich deponierten Wappenbriefe aus der Periode 1701–1755 fort, diesmal eine Beschreibung von neun Wappenbriefen.

In der bibliographischen Rubrik berichtet Géza Érszegi über das Lexikon Latinitatis medii aevi Hungariae, zusammengestellt von Iván Boronkai und Kornél Szovák. – Das weitere gibt Géza Érszegi eine Besprechung über die Studie von Károly Mollay mit dem Titel „Der erste Kataster von Ungarn“, der in der Periode 1480–1553 in Sopron zusammengestellt wurde. Die schöne Siegeltypensammlung im Nationalmuseum von Ljubljana ist von Maja Zvanut, das Werk von Tamás Gömbös (Ungarische kirchliche Wappenbilder) von Pál Rainer rezensiert. Im letzten Teil wird das Werk von Jasna Tomić (Die Insignien der Macht und der Selbstverwaltungen in Kroatien im 19-ten Jahrhundert) von Attila Pandula analysiert.

Die Rubrik „Ausländische Nachrichten“ gibt eine Übersicht, unter anderen über den 21-ten Internationalen Kongress für Genealogie und Heraldik, welcher im Zeitabschnitt 28 August – 3 September in Luxemburg veranstaltet wurde.

TURUL (XVII) No 4 Résumé

Le Dr. László Fekete-kuty présente les quartiers du tout-puissant comte-palatin Pál Pálffy, l'ancêtre d'une grande race aristocratique, toujours florissante. La lignée paternelle démarre de ce *vacuum societatis* qui qui s'est produit en Hongrie dès la débâcle à Mohács (1526) où périt la fine-fleur de la haute noblesse féodale. Les plus doués des *homines novi* ont alors pu faire carrière rapide, profitant aussi des luttes des deux prétendants rivaux que s'est malheureusement donnée la Hongrie déchirée. – Pál Pálffy est né en 1589 et accéda à la plus haute dignité du Royaume en 1649, ayant déjà obtenu son titre de comte en 1634. Celui d'un baron fut octroyé à son père, en 1581. Sa fortune procédait cependant du côté maternel, de Maria Fugger qui apporta aux Pálffy leur fief-souche conservé jusqu'en 1945, le domaine de Vöröskő (Cerveny Kamen, Slovaquie). Le lien avec l'ancienne noblesse hongroise – avec celle d'avant 1526 – se laisse tracer du chef de la grand'mère paternelle. Zsófia Dersfi, dont la filiation remonte au 13e siècle. – L'auteur examine l'éventail des ancêtres jusqu'à la septième génération, insistant sur les quartiers paternels (les Fugger maternels étant bien étudiés par l'érudition allemande) et découvre, pêle-mêle, des ancêtres modestement obscurs aussi bien que des représentants de la ci-devant élite médiévale. – Une étude sociale complète, reflétant bien stratification et la mobilité de l'élite hongroise au seuil même de sa grande mutation, à partir du 16e siècle.

Le Dr. István Balló résume le rôle des diplômes „authentiques“ émis en Hongrie médiévale par les *loci credibiles* qui faisaient fonction de notariat. Ces „lieux digne de foi“ –

somme toute, les succursales régionales de la Chancellerie royale – ont été gérés par des autorités ecclésiastiques: chapitres, couvents, ordres. – L'auteur examine non seulement l'ensemble de la procédure diplomatique, mais aussi les recueils qui, dès le 17e siècle, en ont établi l'inventaire. Il présente aussi la mise en oeuvre de la procédure appliquée et précise le rôle de l'homme-clef de l'exécution, du *pristaldus* (poroszló), sorte d'échevin. Il insiste aussi sur l'importance essentielle des archives des *loci credibiles*. Celles-ci n'ont été étudiées jusqu'à présent que très fragmentairement, une source principale pourtant non seulement de la jurisprudence, mais aussi de l'évolution économique et sociale du pays. – Le sceau dit „authentique“ apposés en ces hauts lieux de la gestion administrative médiévale, faisait preuve incontestable, même après l'introduction du notariat, „à la manière occidentale“, ce que n'apparût en Hongrie que dès le 16e siècle. – L'annexe de l'étude reproduit la liste complète des *loci credibiles* médiévaux, au nombre de quelques 70, ceux dans les Royaumes associés à la Couronne, de Dalmatie et de Croatie, y compris.

Le Prof. Szabolcs de Vajay présente un ensemble de vingt armoiries d'attaches hongroises, octroyées par les Rois apostoliques ou les Princes de Transylvanie, jusqu'à présente ignorées ou mal connues en Hongrie. Les originaux se trouvent en effet conservés aux collections de l'Académie roumaine des sciences, à Bucarest. Ils furent exemplairement répertoriés par les soins de MM. Mihail C. Stefanescu et Jean C. Manescu, éminents héraldistes roumains qui insistaient surtout – exigence des temps d'alors – sur la valeur artistique et

sur la qualité de miniature de ces emblèmes. Aussi furent-ils publiés dans la „Revue roumaine d'Histoire de L'art", l'analyse pertinente ne négligeant portant pas l'aspect sociologique de ces octrois, nonplus. Ceux-ci furent concédées, en effet, aux représentants des strata sociaux les plus divers: à des paysans, guerriers, marchands, pasteurs protestants, commerçants ou militaires. Leur ethnie varie tout autant; Hongrois, Roumains, Arméniens et Grecs, s'y cotoient, faisant aussi preuve de ce que ces temps-là on a plutôt été „sujet" qu'„ethnie", gage aussi d'une paix sociale inter-ethnique dont l'absence désole si cruellement. L'époque contemporaine prétendue plus évoluée.

A titre de Rubriques diverses, nous retrouvons l'inventaire continué des lettres armoriées récemment déposées aux Archives nationales, répertoriées par Madame Éva Nyulászi Straub, allant de 1701 à 1755.

Quant à la rubrique bibliographique, le Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae établi par la coopération de MM Iván Boronkai et Kornél Szovák, est présenté par Géza Érszegi. – Celui-ci présente aussi l'étude de Károly Mollay sur le Premier cadastre en Hongrie, établi entre 1480 et 1553 en langue allemande, à Sopron. – La belle collection de typaires conservée au Musée national de Slovénie, à Ljubljana, a été étudiée par Mme Maja Zvanut et les Armoiries ecclésiastique hongroises recueillies par Tamás Gömbös, sont présentées par Pál Rainer. – Finalement, les insignes du pouvoir et des autorités en Croatie au 19e siècle, oeuvre de Jasna Tomičić est analysée par Attila Pandula.

La rubrique des Nouvelles de l'étranger fait un vaste tour d'horizon, présentant aussi un compte-rendu sur le XXIIe Congrès international des sciences généalogique et héraldique réuni à Luxembourg, du 28 août au 3 septembre 1994.

TARTALOM

Turul Aranykönyve	107
--------------------------	-----

1. Értekezések és önálló cikkek

Feketekuty László:	Pálffy Pál nádor ősfája. Első rész.	109
Balló István:	A hiteleshelyek néhány kérdése hazánk okleveles gyakorlatában (XIII.-XIV. század)	117
Vajay Szabolcs:	Kallódó armalisaink nyomában	123

2. Kisebb rovatok

Címereslevél-gyarapodás a Magyar Országos Levéltárban – összeállította Nyulásziné Straub Éva, heraldikai rajzok: ifj. Bogdán István	134
---	-----

Könyvismertetés

A magyarországi középkori latinság szótára. Lexicon Latinitatis medii aevi Hungariae. IV. kötet. Szerk.: Boronkai Iván és Szovák Kornél. (ism.: Érszegi Géza)	138
Mollay Károly: Első telekkönyv. Erstes Grundbuch (1480–1553). (ism.: Érszegi Géza)	139
Zvanut, Maja: Zbirka pečatnikov v Narodnem Muzeju v Ljubljani. Die Siegeltyparsammlung des Nationalmuseums in Ljubljana. (ism.: Rainer Pál)	140
Gömbös Tamás: A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei. A protestáns egyházak jelképei, a szentek jelképes ábrázolása címerekben. (ism.: Rainer Pál)	140
Tomičić, Jasna szerk.: Znamenja vlasti i časti u Hrvatskoj u 19. stoljeću. (ism.: Pandula Attila)	141
Hazai és nemzetközi hírek	141
Deutschsprachige Zusammenfassung (Nyáry Zsigmond)	142
Résumé en français (Vajay Szabolcs)	143

